

**Pētījums par personu, kam ir piešķirts
alternatīvais statuss, pieeju sociālajai palīdzībai
un sociālajiem pakalpojumiem**

Satura rādītājs

Ievads.....	3
Galvenie secinājumi un priekšlikumi.....	6
I Normatīvie akti, kas nosaka alternatīvo statusu ieguvušo personu tiesības uz sociālo palīdzību.....	10
1.1. Starptautiskais un Eiropas Savienības tiesiskais regulējums.....	10
1.2. Alternatīvo statusu saņēmušo personu (sociālās) aizsardzības saturs nacionālajā līmenī.....	14
II Kvalitatīvā pētījuma rezultāti.....	18
2.1. Alternatīvo statusu ieguvušo personu sociālās situācijas raksturojums.....	18
2.1.1. Iztikas līdzekļi un ienākumu avoti.....	18
2.1.2. Dzīves vieta.....	21
2.2.3. Nodarbinātība.....	25
2.2. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu izmantošana un novērtējums...30	
2.2.1. Informētība par iespējām lūgt palīdzību sociālo jautājumu risināšanā.....	34
2.2.2. Vajadzības pēc sociālās palīdzības un sociālajiem pakalpojumiem un to izmantošana.....	34
2.3. Intervējamo personu ieteikumi sociālās situācijas uzlabošanai.....	39
2.4. Secinājumi.....	43
Pielikums Nr. 1 Kvalitatīvā pētījuma metodoloģijas apraksts.....	47
Bibliogrāfija.....	50

Ievads

Šo pētījumu veica Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs, lai veicinātu personu ar alternatīvo statusu situācijas uzlabošanu sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu pieejamības jomā. Pētījuma mērķis ir izpētīt sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu garantijas normatīvajos aktos un pieejamību praksē, kā arī šo pakalpojumu atbilstību starptautiskajiem standartiem. Pētījumā ir skarti jautājumi, kas raksturo šo personu sociālo situāciju (ienākumi, dzīves vieta, nodarbinātība), viņu vajadzības, informētību par iespējām lūgt sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem un to izmantošanu, ka arī piedāvāti priekšlikumi viņu sociālās situācijas uzlabošanai.

Kaut arī Latvijā patvēruma meklētāju skaits ir ļoti zems, salīdzinot ar lielāko daļu ES valstu,¹ tam ir bijusi tendence strauji pieaugt pēdējos gados: 2009.gadā patvērumu Latvijā meklēja 52 personas, 2010.gadā – 61 persona, 2011.gadā – 335 personas, bet 2012.gadā – 189 personas.² Taču starptautiskās aizsardzības (bēgļa un alternatīvā statusa)³ piešķiršanas gadījumu skaits ir bijis visai neliels. Laika posmā no 1998.gada, kad Latvijā sākās patvēruma procedūra, līdz 2012.gada beigām bēgļa statuss tika piešķirts 48 personām, bet alternatīvais statuss – 83 personām.⁴

¹ Sk. ANO Augstā komisāra bēgļu lietās (UNHCR) statistikas 2011.gada pārskatu: <http://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html> (pēdējo reizi skatīts 16.12.2012).

² Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk tekstā - PMLP) dati, <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/patveruma.html> (pēdējo reizi skatīts 16.12.2012); informācija iegūta no PMLP 19.12.2012, precizēta 03.01.2013.

³ Šajā ziņojumā ar termini „bēglis” un „persona ar alternatīvo statusu” ir lietoti, ņemot vērā LR Patvēruma likumā un ANO Konvencijā par bēgļa statusu (1951) lietotās definīcijas. **Bēglis** ir trešās valsts valstspiederīgais, kurš, pamatoti baidoties no vajāšanas sakarā ar viņa rasi, reliģiju, tautību, piederību pie noteiktas sociālās grupas vai viņa politiskajiem uzskatiem, atrodas ārpus valsts, kuras valstspiederīgais viņš ir, un nespēj vai šādu baiļu dēļ nevēlas pieņemt savas valstspiederības valsts aizsardzību, vai bezvalstnieks, kurš, būdams ārpus savas agrākās pastāvīgās dzīvesvietas valsts, tādu pašu iemeslu dēļ nespēj vai nevēlas tajā atgriezties. **Persona ar alternatīvo statusu** ir trešās valsts valstspiederīgais vai bezvalstnieks, kuram nevar piešķirt bēgļa statusu, ja ir pamats uzskatīt, ka viņš pēc atgriešanās savā izcelsmes valstī varētu tikt pakļauts smagam kaitējumam un šā iemesla dēļ nespēj vai nevēlas pieņemt minētās valsts aizsardzību. Sk. Patvēruma likums (stājās spēkā 14.07.2009), 1. panta 7.punkts, 20.pants, 23.pants. Alternatīvo statusu ieguvusi persona saņem **terminuzturēšanās**, bet bēgļa statusu ieguvusi persona - **pastāvīgās uzturēšanās atļauju**. Patvēruma likums, 36.panta pirmā un otrā daļa.

⁴ PMLP dati, <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/patveruma.html> (pēdējo reizi skatīts 16.12.2012); informācija iegūta no PMLP 19.12.2012, precizēta 03.01.2013.

Daži līdz šim veiktie pētījumi,⁵ tiesībsarga un nevalstisko organizāciju saņemtās sūdzības, kā arī minēto institūciju rīcībā esošā informācija liecina, ka bēgļi un personas, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu, praksē mēdz saskarties ar vairākām sociālajām problēmām, kuru nerisināšana, savukārt, var novest pie viņu pamattiesību neievērošanas. Alternatīvo statusu ieguvušās personas saņem ievērojami mazāku sociālo atbalstu no valsts un pašvaldību puses, salīdzinājumā ar bēgļiem – ja bēgļiem piešķiramais sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu klāsts ir identisks tam, ko saņem Latvijas pilsoņi, nepilsoņi un ārzemnieki ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju, tad personām ar alternatīvo statusu tiek garantēti tikai naktspatversmes, patversmes, informēšanas un konsultāciju pakalpojumi un pabalsts minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai, kā arī nepilngadīgajiem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kas ieguvuši alternatīvo statusu, ir tiesības saņemt sociālās aprūpes pakalpojumus un noteiktos sociālas rehabilitācijas pakalpojumus.⁶

Sekojoš Eiropas Savienības patvēruma jomas sakārtošanai, ko nosaka vairāki ES politikas dokumenti, tostarp 2009. gada decembrī Eiropadomes sanāksmē pieņemtā Stokholmas programma,⁷ ir nepieciešams veicināt patvēruma meklētāju un bēgļu integrāciju balstoties uz ES un starptautisko tiesību normām. Šajā pētījumā tiek padziļināti pētītas esošās problēmas, balstoties gan uz likumdošanas pārskatu starptautisko un ES tiesību normu kontekstā,⁸ gan uz kvalitatīvā pētījuma rezultātiem, noskaidrojot dažādu sociālās palīdzības sniegšanā iesaistīto pušu viedokļus.

Pētījumā problēmas analizētas mazāk teorētiski, bet galvenokārt uzklusot personu ar alternatīvo statusu, nevalstisko organizāciju (turpmāk tekstā – NVO) un pašvaldību

⁵ Sk.: Latvijas Cilvēktiesību centrs, Pētījums par par patvēruma meklētāju, bēgļu un personu, kurām piešķirts alternatīvais statuss, piekļuvi izglītībai Latvijā, 2011, http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/29/01/2012/Gala_zinojums_ped.pdf (pēdējo reizi skatīts 16.12.2012); A.Lulle, I. Brands-Kehre, L.Geidāne and L.Ose, *Rekomendācijas bēgļu integrācijai*, Rīga, IOM Rīgas birojs, 2008

⁶ 31.10.2002 Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma („LV”, 168 (2743) 19.11.2002, Ziņotājs, 12.12.2002, stājas spēkā 01.01.2003) 3.panta, pirmā prim n pirmā 2 prim daļas.

⁷ Stokholmas programma ietver sevī mērķi attīstīt vienotu aizsardzības sistēmu un solidaritāti, ieskaitot personu, kam ir piešķirta starptautiskā aizsardzība, integrācijas apstākļu uzlabošanas, balstoties uz cilvēktiesībām, augstiem aizsardzības standartiem un nacionālo sistēmu kvalitātes uzlabošanas. Sk.:*The Stockholm Programme — An open and secure Europe serving and protecting citizens* 2010/C 115/01, 27.lpp.

⁸ Sk. arī starptautisko standartu un citu valstu pieredzes apkopojumu: A.Lulle, I. Brands-Kehre, L.Geidāne and L.Ose, *Rekomendācijas bēgļu integrācijai*, Rīga, IOM Rīgas birojs, 2008

pārstāvju viedokļus un piedāvātos risinājumus. Intervijās iegūtie dati paver iespējas saskatīt problēmu risinājumu iespējas plašākā mērogā – pašvaldību un valsts līmenī. Pētījumā konstatētā problemātika norāda, ka šobrīd aktuāli ir runāt ne tikai par atsevišķas sabiedrības grupas - personu ar alternatīvo statusu - integrācijas problēmu, bet primāri par šīs grupas sociālo atstumtību un tās cēloņiem kopumā. Kā norādīts pētījumā par sociālo atstumtību Latvijā, tad “sociālā atstumtība ir drauds sabiedrībai ne tikai tāpēc, ka cilvēki ir bez darba vai viņu ienākumi ir zemi, tā kļūst daudz lielāks drauds valsts attīstībai un pat pastāvēšanai, ja ļaudīm zūd ticība valsts gribai problēmas risināt.”⁹

Ziņojuma I sadaļa sniedz pārskatu par starptautiskajām, ES un nacionālajām tiesību normām. Ziņojuma II sadaļā ir apkopoti kvalitatīvā pētījuma rezultāti. Pētījums ietver sevī daļēji padziļinātas intervijas un vienu fokusa grupas diskusiju ar kopumā 10 personām, kam ir piešķirts alternatīvais statuss; divas grupveida diskusijas ar Ropažu novada pašvaldības un Rīgas pašvaldības pārstāvjiem (kopumā ar septiņiem pašvaldību pārstāvjiem, kas praksē saskaras ar sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sniegšanas jautājumiem), kā arī diviem patvēruma jomā strādājošiem NVO pārstāvjiem.

Kvalitatīvā pētījuma veikšanā un tā rezultātu analīzē piedalījās pētniece Svetlana Djačkova¹⁰ sadarbībā ar Tiesībsarga biroja darbiniekiem Santu Tivaņenkovu un Ievu Liepiņu. Pētījums tika veikts laika posmā no 2012.gada 16.novembra līdz 20.decembrim.

⁹ T.Lāce, Sociālā atstumtība Latvijā. Situācijas raksturojums un politikas analīze.,R. Zinātne, 2012, lpp.10.

¹⁰ S.Djačkova ir ieguvusi maģistra grādu sociālajās zinātnēs socioloģijas nozarē Latvijas Universitātē, kā arī Eiropas maģistra grādu cilvēktiesībās un demokratizācijā Eiropas Starpuniversitāšu centrā Venēcijā, Itālijā. Kopš 2002.gada Svetlana Djačkova ir strādājusi par pētnieci biedrībā „Latvijas Cilvēktiesību centrs” (turpmāk tekstā – LCC)

Galvenie secinājumi un priekšlikumi

Pētījums bija vērsts uz to, lai konstatētu atsevišķas salīdzinoši nelielas sabiedrības grupas - alternatīvo statusu ieguvušo personu - īpašās vajadzības, pamatā sociālās palīdzības jomā, un identificētu problēmas, kas saistītas ar konkrētās grupas integrāciju. Jāņem vērā, ka personas ar alternatīvo statusu daudzos gadījumos var baudīt identiskas vai līdzīgas tiesības kā bēgļa statusu ieguvusī persona, tomēr alternatīvā statusa ietvaros noteiktais tiesību kopums ir šaurāks nekā Ženēvas konvencijā par bēgļa statusu¹¹ (turpmāk tekstā - "Ženēvas konvencija") noteiktais. Ievērojot Direktīvas 2011/95/ES 29.panta 2.punkta atrunu¹², šāda valsts nostāja ir akceptējama, ciktāl tai ir saskatāms leģitīms mērķis.

Pētījuma gaitā ir izdarīti sekojoši secinājumi:

- ▲ Alternatīvo statusu saņēmušās personas nevar efektīvi piekļūt ar nodarbinātību saistītām izglītības un arodmācības iespējām valsts valodas nezināšanas dēļ. Lai arī Direktīva 2011/95/ES uzliek par pienākumu garantēt alternatīvo statusu saņēmušajām personām pieeju darba tirgum, šī pieeja tiek garantēta teorētiski, bet ne faktiski. Viens no svarīgākajiem šķēršļiem ir tas, ka alternatīvo statusu ieguvušajām personām nav nodrošināta nepārtraukta, pārdomāta valsts valodas apguves programma, kas ir obligāts priekšnosacījums pieejai darba tirgum. Ir atzīmējams būtisks trūkums Patvēruma likumā – līdzekļu nepiešķiršana alternatīvo statusu saņēmušajām personām valsts valodas apguvei, jo valsts valodas apguve ir primārais solis personas integrācijai sabiedrībā pēc statusa saņemšanas. Kā tika secināts no interviju rezultātiem – bez valsts valodas zināšanām alternatīvo statusu ieguvušajām personām nav pieeja ne tikai darba tirgum, bet arī pakalpojumu un palīdzības saņemšanai, kas sekojoši rada

¹¹ 1951.gada 28.jūlija Konvencija par bēgļa statusu un tās 1967.gada 31.janvāra Protokols par bēgļa statusu, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=210690&from=off>

¹² „Atkāpjoties no 1.punktā izklāstītā noteikuma, dalībvalstis var ierobežot tās sociālās palīdzības apjomu, ko piešķirt alternatīva statusa saņēmējiem, piešķirot tikai pamata pabalstus, ko tad nodrošina tādā pašā līmenī un saskaņā ar tādiem pašiem atbilstības nosacījumiem kā dalībvalsts valstspiederīgajiem.” [Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/95/ES par standartiem, lai trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kvalificētu kā starptautiskās aizsardzības saņēmējus, par bēgļu vai personu, kas tiesīgas saņemt alternatīvo aizsardzību, vienotu statusu, un par piešķirtās aizsardzības saturu//OV L 337 , 20.12.2011, 0009 – 0026 lpp].

turpmākās problēmas ar dzīvesvietas atrašanu un ar to saistīto izdevumu segšanu, tādejādi veicinot sociālo atstumtību, nevis veiksmīgu integrāciju sabiedrībā. Lai atrisinātu konstatēto problēmu, ir izdarāmi grozījumi normatīvajos aktos, kas paredzētu alternatīvo statusu ieguvušajām personām tādas pat tiesības un garantijas uz valsts valodas apguvi kā bēgļiem.

- ▲ Pētījuma gaitā ir identificētas pazīmes, kas varētu liecināt par problēmām valsts līmenī ar ārvalstu diplomu, apliecību un citu oficiālu kvalifikācijas apliecinājumu atzīšanas procedūrām. Valstij jāveic īpaši pasākumi, kas vērsti uz to praktisko grūtību efektīvu izvērtēšanu, ar kurām saskaras alternatīvo statusu ieguvušās personas attiecībā uz viņu ārvalstu diplomu, apliecību vai citu oficiālu kvalifikācijas apliecinājumu autentifikāciju, jo īpaši tad, ja nav dokumentālu pierādījumu un viņi nespēj segt izmaksas, kas saistītas ar atzīšanas procedūrām.
- ▲ Pētījuma rezultātā nav apstiprinājies, ka valsts pilnībā pilda pienākumus, ko tai uzliek Direktīvas 2011/95/ES 22.pants, proti, pienākums iespējami drīz pēc bēgļa statusa vai alternatīvās aizsardzības statusa piešķiršanas nodrošināt starptautiskās aizsardzības saņēmējiem iespējas iegūt informāciju par tiesībām un pienākumiem, kas attiecas uz minēto statusu, tādā valodā, kuru tie saprot vai kuru ir pamats uzskatīt par šīm personām saprotamu. Lai arī Patvēruma likuma 34.pants un Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 12.panta pirmā un otrā daļa nosaka PMLP un pašvaldības pienākumu sniegt informāciju par tiesībām un pienākumiem, kas attiecas uz piešķirto statusu, valodā, kuru tai būtu jāsaprot un kurā tā ir spējīga sazināties, interviju rezultāti liecina, ka informāciju par sociālās palīdzības kārtību un termiņiem, procedūru, alternatīvo statusu ieguvušās personas saprotamā veidā un pilnā apmērā nesaņem. Iekšlietu ministrijai būtu jāparedz līdzekļi informatīvo materiālu sagatavošanai par tiesībām un pienākumiem, kas attiecas uz alternatīvo statusu ieguvušajām personām, it īpaši par sociālās palīdzības piešķiršanas kārtību personai saprotamā valodā un pēc iespējas viegli uztveramā formā, un šie materiāli jāizsniedz personām nekavējoties pēc statusa saņemšanas.
- ▲ Direktīva 2011/95/ES neuzliek valstij pienākumu nodrošināt ar dzīvesvietu personas ar alternatīvo statusu līdzīgi kā pamatiedzīvotājiem, bet nosaka to kā

pielīdzināmu grupu likumīgi un pastāvīgi valsts teritorijā dzīvojošiem trešo valstu pilsoņiem. Šajā gadījumā aktuāla būtu diskusija un skaidrojums Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma kontekstā, vai alternatīvo statusu ieguvušās personas būtu pielīdzināmas pastāvīgo atļauju saņēmušajiem ārzemniekiem, kuri ir tiesīgi saņemt dzīvokļa pabalstus un izmantot citus pašvaldību pakalpojumus dzīvesvietas nodrošināšanas jomā. Pielīdzinot alternatīvo statusu ieguvušās personas pastāvīgo atļauju saņēmušajiem ārzemniekiem un izpildot Direktīvas 2011/95/ES 32.pantu, būtiski ir paredzēt valsts finansējuma novirzīšana pašvaldībām, jo saprotami ir pašvaldību iebildumi pret tādu funkciju nodošanu, kam netiek piešķirts atbilstošs finansējums. Jāņem vērā arī dažādu pašvaldību atšķirīgās iespējas palīdzības sniegšanai mājokļa jautājumos un nepieciešamība pēc konsekventa valsts atbalsta šo problēmu risināšanai. Ir ierosināms alternatīvo statusu saņēmušās personas pielīdzināt bēgļa statusu ieguvušajām personām dzīvesvietas nodrošinājuma jautājumā un lemt par grozījumu veikšanu Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3.panta pirmajā prim daļā un valstij paredzēt un novirzīt finansējumu šī jautājuma risināšanai.

- ▲ Ārpus projekta pētāmo jautājumu loka palika veselības aprūpes jautājums, bet nevar noliegt, ka jau šobrīd pēc interviju rezultātiem un Direktīvas 2011/95/ES 30.panta redakcijas izpētes konstatējams, ka alternatīvo statusu ieguvušajām personām Latvijā nav nodrošināta veselības aprūpe, kas pēc apjoma un saņemšanas nosacījumiem atbilstu tam līmenim, kādā to saņem citi valsts iedzīvotāji.
- ▲ Latvijā netiek īstenota politika, kas būtu vērsta uz alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācijas veicināšanu sabiedrībā. Latvija nenodrošina piekļuvi tādiem integrāciju veicinošiem pasākumiem, kas būtu uzskatāmi par atbilstošiem, ievērojot alternatīvās aizsardzības statusu saņēmušo personu īpašās vajadzības, turklāt nav radīti priekšnoteikumi integrācijas programmas pieejamībai. No 2010.gada 12.janvāra MK noteikumu Nr.23 anotācijas¹³ izriet, ka uzturēšanās pabalsta piešķiršanas mērķis ir bijis saskaņots ar ES direktīvas 2004/83/EK 33.panta mērķi - [ES dalībvalstu pienākumu] veicināt

¹³ Ministru kabineta noteikumu projekta „Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss” anotācija (<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40148619>).

bēgļu integrāciju sabiedrībā, paredzot noteikumus par integrācijas programmu izveidi, ko dalībvalsts uzskata par atbilstošām, vai rada priekšnoteikumus, kas garantē šādu programmu pieejamību. No pētījumā apkopotajiem datiem jāsecina, ka naudas piešķiršana kā uzturēšanās pabalsts neatbilst Direktīvas uzstādītajam mērķim. Līdzekļi uzturēšanās izdevumu segšanai un neesoši integrācijas pasākumi ir divi dažādi lielumi, un tiem ir dažāds mērķis, tādēļ attiecībā uz integrācijas pasākumu un politikas izstrādi būtu nosakāmi jauni uzdevumi un rīcības plāns, kā arī piešķirams atbilstošs finansējums.

I NORMATĪVIE AKTI, KAS NOSAKA ALTERNATĪVO STATUSU IEGUVUŠO PERSONU TIESĪBAS UZ SOCIĀLO PALĪDZĪBU

1.1. Starptautiskais un Eiropas Savienības tiesiskais regulējums

Pamatu bēgļu aizsardzības starptautiski tiesiskajam režīmam veido 1951.gada 28.jūlija Ženēvas konvencija, kas papildināta ar 1967.gada 31.janvāra Ņujorkas protokolu par bēgļa statusu (turpmāk tekstā – "Protokols"). Ženēvas konvencijas 4.nodaļā noteikti četri galvenie faktori personu ar starptautisko aizsardzību labklājības nodrošināšanai, un tie būtu: mājoklis, izglītība, sociālā palīdzība, darba likumdošana un sociālā nodrošināšana (Konvencijas 21.-24.pants). Latvija minētajai konvencijai pievienojusies ar 1997.gada 19.jūnija likumu "Par 1951.gada 28.jūlija Konvenciju par bēgļa statusu un tās 1967.gada 31.janvāra Protokolu par bēgļa statusu".¹⁴ Lai gan šā pētījuma tiešais izpētes objekts ir tikai viens no minētajiem faktoriem, proti - sociālās palīdzības un pakalpojumu pieejamība, jāņem vērā, ka visi minētie faktori ir ļoti cieši savstarpēji saistīti un viens otram pakārtoti. Praktiski neiespējami ir runāt par sociālo palīdzību, neskarot nodarbinātības un izglītības jautājumus. To apliecina arī pētījuma ietvaros veiktā personu dziļo interviju analīze. Svarīgi uzsvērt, ka Ženēvas konvencijas 23.pantā ietvertās sociālās palīdzības saturs aptver plašāku regulējamo jautājumu loku nekā nacionālajā likumdošanā dotais "sociālās palīdzības" jēdziena definējums. Turklāt jāpievērš uzmanība E rekomendācijai, kas iekļauta pilnvaroto konferences, kas pieņēma Ženēvas konvenciju, noslēguma aktā:

“Konference izsaka cerību, ka Konvencija par bēgļa statusu kalpos ne vien kā juridisks dokuments, bet arī kā vērtīgs piemērs un visas nācijas ievēros tās norādījumus un pret personām, kas atrodas šo nāciju valstu teritorijā kā bēgļi, bet nav iekļautas Konvencijas noteikumos, iespēju robežās izturēties tā, kā to paredz Konvencija.”¹⁵

¹⁴ "LV", 171/174 (886/889), 04.07.1997. [stājas spēkā 04.07.1997.]

¹⁵ Rokasgrāmata "Bēgļa statusa noteikšanas procedūra un kritēriji", UNHCR, Ženēva, 1992.

Šī rekomendācija dod iespēju valstīm atrisināt problēmas, ko var radīt personas, kas pilnībā neatbilst “bēgļa” definīcijas kritērijiem.

Turpinājumā jāpievēršas tiesiskajam regulējumam ES līmenī, kas uz Ženēvas konvencijā doto starptautisko standartu bāzes, ir nepārtraukti turpinājis savu attīstības gaitu, iegūstot detalizētāk izstrādātas un mūsdienām piemērotas vienotas vadlīnijas visām ES valstīm.

Kopējas patvēruma politikas, tostarp Eiropas patvēruma sistēmas izveide ir daļa no Eiropas Savienības mērķa pakāpeniski radīt brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, kas ir atvērta tiem, kuri, apstākļu spiesti, likumīgi meklē aizsardzību Savienībā. Minētais ir noteikts ne tikai jaunākajā Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2011/95/ES, kas pieņemta 2011.gada 13.decembrī. Norādes uz to ir rodamas agrāk pieņemtajās direktīvās, piemēram, 2004.gada 29.aprīlī pieņemtajā Eiropas Padomes Direktīvā 2004/83/EK par obligātajiem standartiem, lai kvalificētu trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kā bēgļus vai kā personas, kam citādi nepieciešama starptautiska aizsardzība, šādu personu statusu un piešķirtās aizsardzības saturu.¹⁶

Eiropadome 1999.gada 15. un 16. oktobrī Tamperē īpašā sanāksmē vienojās izveidot kopēju Eiropas patvēruma sistēmu, kuras pamatā būtu 1951.gada 28.jūlija Ženēvas konvencijas, kas papildināta ar Protokolu, pilnīga un visaptveroša piemērošana, tādējādi apstiprinot neizraidīšanas principu un nodrošinot, ka nevienu personu neizdod atpakaļ vajāšanai. Šīs sanāksmes ietvaros tika izdarīti vairāki secinājumi par turpmāko rīcību un konkrētāk tajos tika norādīts, ka kopējas Eiropas patvēruma sistēmas ietvaros sākotnējā posmā būtu jātuvina noteikumi par personu atzīšanu par bēgļiem un bēgļa statusa saturu, kā arī noteikumi par bēgļa statusu būtu jāpapildina ar

¹⁶ Padomes 2004.gada 29.aprīļa direktīva 2004/83/EK par obligātajiem standartiem, lai kvalificētu trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kā bēgļus vai kā personas, kam citādi nepieciešama starptautiska aizsardzība, šādu personu statusu un piešķirtās aizsardzības saturu// OV L 304, 30.09.2004, 0012-0023 lpp.

pasākumiem par alternatīvo aizsardzības veidiem, piedāvājot atbilstošu statusu jebkurai personai, kam nepieciešama šāda aizsardzība.¹⁷

Eiropas Imigrācijas un patvēruma paktā,¹⁸ kas pieņemts 2008. gada 15. un 16. oktobrī, Eiropadome norādīja, ka dalībvalstīs joprojām pastāv būtiskas atšķirības, piešķirot aizsardzību, un ka aizsardzības veidi ir dažādi. Dalībvalstis tika aicinātas nākt klajā ar jaunām ierosmēm, lai pabeigtu Hāgas programmā paredzēto kopējas Eiropas patvēruma sistēmas izveidi un tādējādi sniegtu augstāka līmeņa aizsardzību.

Stokholmas programmā Eiropadome atkārtoti puda apņemšanos ievērot mērķi par kopējās aizsardzības un solidaritātes telpas izveidi vēlākais līdz 2012. gadam attiecībā uz personām, kurām ir noteikta starptautiskā aizsardzība, pamatojoties uz kopīgu patvēruma procedūru un vienotu statusu, kas noteikti Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 78. pantā.¹⁹

Ņemot vērā, ka kopš Direktīvas 2004/83/EK pieņemšanas tika secināts, ka ir jācenšas panākt noteikumu tuvināšanu starptautiskās aizsardzības atzīšanai, kā arī dalībvalstīm būtu vairāk jānovirza līdzekļi no Eiropas Bēgļu fonda un Eiropas patvēruma atbalsta biroja līdzekļiem, lai sniegtu pienācīgu atbalstu pasākumiem, ieviešot kopējās Eiropas patvēruma sistēmas otrajā posmā noteiktos standartus, tika pieņemta Direktīva 2011/95/ES, kuras galvenais mērķis bija nodrošināt, ka dalībvalstis piemēro vienotus kritērijus, lai identificētu personas, kam patiesi nepieciešama starptautiskā aizsardzība, un nodrošinātu, lai minētajām personām visās dalībvalstīs būtu pieejams minimālais pabalstu līmenis.

Ņemot vērā faktu, ka Padomes Direktīva 2004/83/EK saturiski pilnveidojoties ir realizējusies Direktīvā 2011/95/ES, tad Direktīvas 2004/83/EK detalizētām

¹⁷ European Union: Council of the European Union, Presidency Conclusions, Tampere European Council, 15-16 October 1999, 16 October 1999, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ef2d2264.html> [accessed 8 January 2013]

¹⁸ European Pact on Immigration and Asylum of 24 September 2008 (http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0038_en.htm)

¹⁹ Līgums par Eiropas Savienības darbību (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:lv:PDF>)

izklāstam šobrīd nav būtiskas nozīmes, jo faktiski ar uzlabojumiem to dublē Direktīva 2011/95/ES.

Direktīvā 2011/95/ES ir minēts, ka dalībvalstīm, īstenojot Stokholmas programmas aicinājumu, alternatīvās aizsardzības statusa saņēmējiem, būtu jāpiešķir tādas pašas tiesības un pabalsti, ko piešķir bēgļiem saskaņā ar šo pašu direktīvu, un uz tiem būtu jāattiecinā tādi paši atbilstības nosacījumi.²⁰ Minētajā Direktīvā atrunāts, ka starptautisko saistību noteiktajās robežās dalībvalstis var noteikt, ka pirms tiek piešķirta pieeja nodarbinātībai, sociālajai labklājībai, veselības aprūpei un integrācijas iespējām, jābūt izdotai uzturēšanās atļaujai.²¹

Lai veicinātu, ka starptautiskās aizsardzības saņēmēji efektīvi izmanto tiesības un pabalstus, kas noteikti Direktīvā 2011/95/ES, nepieciešams ņemt vērā to īpašās vajadzības un konkrētās integrācijas problēmas, ar kurām tie saskaras. Neskarot dalībvalstu iespēju paredzēt vai atstāt spēkā labvēlīgākus standartus, šādas vērā ņemšanas rezultātam parasti nevajadzētu būt labvēlīgākam regulējumam par to, ko tās nodrošina saviem valstspiederīgajiem.

Bez tam svarīgi ir minēt, ka Direktīvā ir norādīts, ka, lai izvairītos no sociālām grūtībām, ir lietderīgi starptautiskās aizsardzības saņēmējiem sociālās palīdzības ietvaros bez diskriminācijas nodrošināt adekvātu sociālo labklājību un iztikas līdzekļus, kā arī būtu jānodrošina pieeja veselības aprūpei, tostarp fiziskās un garīgās veselības aprūpei. Attiecībā uz sociālo palīdzību valsts tiesību aktos būtu sīki jānosaka kārtība, kādā alternatīvās aizsardzības statusa saņēmējiem, piešķir pamata pabalstus. Iespēja ierobežot šādu palīdzību tikai pamata pabalstu apmērā jāsaprot tādā nozīmē, ka tā atbilst vismaz minimālam ienākumu atbalstam, palīdzībai slimības vai grūtniecības gadījumā un palīdzībai vecākiem, ja minētie pabalsti tiek piešķirti valstspiederīgajiem saskaņā ar valsts tiesību aktiem.²²

²⁰ Direktīvas 2011/95/ES 39.punts preambulā

²¹ Direktīvas 2011/95/ES 40.puntu preambulā

²² Direktīvas 2011/95/ES 45.puntu preambulā

Alternatīvās aizsardzības statusa saņēmējiem, atbilstoši Direktīvas uzstādījumam, līdzās ceļošanas dokumenta un uzturēšanās atļaujas garantēšanai, dalībvalstij jāgarantē pieeja darba tirgum un izglītībai, t.sk. profesionālajai apmācībai.²³

Bet atgriežoties pie sociālās labklājības garantēšanas alternatīvo statusus saņēmušajām personām Direktīvas 2011/95/ES 29.pants nosaka sekojošo standartu līmeni:

“1. Dalībvalstis nodrošina, ka starptautiskās aizsardzības saņēmēji dalībvalstī, kas šo aizsardzību piešķirusi, saņem nepieciešamo sociālo palīdzību, kāda tiek nodrošināta minētās dalībvalsts valstspiederīgajiem.

2. Atkāpjoties no 1. punktā izklāstītā vispārīgā noteikuma, dalībvalstis var ierobežot tās sociālās palīdzības apjomu, ko piešķir alternatīvās aizsardzības statusa saņēmējiem, piešķirot tikai pamata pabalstus, ko tad nodrošina tādā pašā līmenī un saskaņā ar tādiem pašiem atbilstības nosacījumiem kā dalībvalsts valstspiederīgajiem.”

Kā izriet no Direktīvas preambulas 45.punkta, ar pamata pabalstiem saprot palīdzību tādā nozīmē un apmērā, ka tā atbilst vismaz minimālam ienākumu atbalstam, palīdzībai slimības vai grūtniecības gadījumā un palīdzībai vecākiem, ja minētie pabalsti tiek piešķirti valstspiederīgajiem saskaņā ar valsts tiesību aktiem.

Attiecībā uz izmitināšanās vietu pieejamību Direktīvas 2011/95/ES 32.pants nosaka, ka:

“1. Dalībvalstis nodrošina, ka starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir pieejamas izmitināšanas vietas ar tādiem pašiem nosacījumiem kā trešo valstu valstspiederīgajiem, kas likumīgi pastāvīgi uzturas dalībvalstu teritorijā.

2. Dalībvalstis, īstenojot savu praksi starptautiskās aizsardzības saņēmējus izmitināt pēc iespējas dažādās vietās, cenšas īstenot politiku, kuras mērķis ir novērst starptautiskās aizsardzības saņēmēju diskrimināciju un nodrošināt vienlīdzīgas iespējas attiecībā uz izmitināšanas vietu pieejamību.”

²³ Direktīvas 2011/95/ES VII nodaļa „Starptautiskās aizsardzības saturs”.

1.2. Alternatīvo statusu saņēmušo personu (sociālās) aizsardzības saturs nacionālajā līmenī

Kā viens no svarīgākajiem tiesību avotiem, uz kuriem pamatojas personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu nacionālajā līmenī, ir jāmin Latvijas Republikas Satversmes 109.pants, kas nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.²⁴ Alternatīvo statusu saņēmušo personu tiesības uz sociālo palīdzību visupirms izriet no 2009.gada 15.jūnijā pieņemtā Patvēruma likuma.²⁵

Saskaņā ar Patvēruma likuma 23.panta 1.daļu alternatīvais statuss tiek piešķirts personai, kurai nevar piešķirt bēgļa statusu (jo tā neatbilst likumā paredzētiem šī statusa piešķiršanai izvirzītiem kritērijiem), taču ir pamats uzskatīt, ka persona pēc atgriešanās savā izcelsmes valstī varētu tikt pakļauta smagam kaitējumam un šā iemesla dēļ nespēj vai nevēlas pieņemt minētās valsts aizsardzību.

Patvēruma likums, kurš nosaka kārtību, kādā personas saņem aizsardzību Latvijas valstī, attiecībā uz sociālās aizsardzības saturu krīzes situācijā nosaka tikai to, ka alternatīvo statusu ieguvušajai personai, ja viņai nav citu iztikas avotu, ir tiesības saņemt pabalstu. Pabalsts, saskaņā ar Patvēruma likuma 36.panta otro daļu, minētajai grupai tiek maksāts deviņus mēnešus un tam būtu jāsedz uzturēšanās izmaksas. Ņemot vērā, ka kārtību un apmēru minētajam pabalstam nosaka 2010.gada 12.janvāra Ministru Kabineta noteikumi Nr.23 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", jāmin arī fakts, ka minēto noteikumu 2.punkts attiecībā uz pabalsta lielumu nosaka sekojošo - personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, izmaksā uzturēšanās pabalstu, kas sedz uzturēšanās izmaksas Latvijas Republikā, un tas pilngadīgai personai ir 180 latu mēnesī, bet nepilngadīgai personai – 30 % apmērā no 180 latiem.

Līdzās jau minētajam būtu jāmin arī Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums (turpmāk - SPSPL), kurā noteiktas papildus sociālās garantijas, ja pēc

²⁴ 15.02.1922. likums "Latvijas Republikas Satversme" („LV”, 43, 01.07.1993) [stājas spēkā 07.11.1922.]

²⁵ 15.06.2009. likums "Patvēruma likums" ("LV", 100 (4086), 30.06.2009.,) [stājas spēkā 14.07.2009.]

uzturēšanās pabalsta izmaksas beigām alternatīvo statusu ieguvušās personas ir spiestas vērsties pēc sociālās palīdzības kompetentajās iestādēs.

Pētījuma kontekstā svarīgi atzīmēt, ka SPSPL ir nedefinētas ikviena indivīda pamatvajadzības, lai pieprasītu sociālo palīdzību. Pamatvajadzību skaitā tiek iekļauts sekojošais - ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība.

Savukārt attiecībā uz sociālo palīdzību ir noteikts, ka tā ir naudas vai mantiskais pabalsts, kura piešķiršana balstās uz materiālo resursu novērtēšanu personām, kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai, bet attiecībā uz sociālās aprūpes pakalpojumu ir noteikts, ka tas ir pasākumu kopums, kas vērsti uz to personu pamatvajadzību apmierināšanu, kurām ir objektīvas grūtības aprūpēt sevi vecuma vai funkcionālo traucējumu dēļ, un tas ietver sevī pakalpojumus personas dzīvesvietā un ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās.

Tiesības uz sociālajiem pakalpojumiem un palīdzību saskaņā ar SPSPL ir gan Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem un ārzemniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju, gan alternatīvo statusu saņēmušajām personām tikai ierobežotā apmērā, precīzāk, viņām ir tiesības saņemt naktspatversmes, patversmes, informēšanas un konsultāciju pakalpojumus, kā arī SPSPL 35.panta pirmajā daļā noteikto pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

SPSPL attiecībā uz sociālo pakalpojumu veidiem nosaka sekojošo:

* sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanas mērķis ir nodrošināt dzīves kvalitātes nepazemināšanos personai, kura vecuma vai funkcionālo traucējumu dēļ to nevar nodrošināt pati saviem spēkiem (18.pants),

* sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanas mērķis ir novērst vai mazināt invaliditātes, darbnespējas, brīvības atņemšanas soda izciešanas, atkarības vai vardarbības un citu faktoru izraisītās negatīvās sociālās sekas personas dzīvē (19.pants)

* pakalpojums - nodrošinājums ar tehniskajiem līdzekļiem. Šo pakalpojumu ir tiesības saņemt personām ar ilgstošiem vai nepārejošiem organisma funkciju traucējumiem vai anatomiskiem defektiem, ja tās saņēmušas ārstniecības personas atzinumu par šāda pakalpojuma nepieciešamību:

1) visu grupu invalīdiem un bērniem invalīdiem līdz 18 gadu vecumam;

2) personām, kurām tehniskais palīg līdzeklis nepieciešams, lai samazinātu vai novērstu funkcionālo mazspēju;

3) personām ar prognozējamu invaliditāti, kurām šāda pakalpojuma nepieciešamība noteikta individuālajā rehabilitācijas plānā;

4) personām ar anatomiskiem defektiem — protēzi vai ortopēdiskos apavus;

* Profesionālo rehabilitācijas pakalpojumu (26.pants) ir tiesības saņemt personām darbības vecumā, ja tām ir noteikta invaliditāte un Veselības un darbības ekspertīzes ārstu valsts komisijas ieteikums apgūt profesiju. Lai saņemtu valsts finansētos profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus, persona vēršas pie attiecīgā pakalpojumu sniedzēja. Attiecīgais profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējs pieņem lēmumu par pakalpojumu piešķiršanu vai atteikumu piešķirt pakalpojumus;

* dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju pakalpojumi (27.pants) ir dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas aprūpe un iespēja iesaistīties fiziskās un garīgās aktivitātēs:

1) pensijas vecuma personām;

2) invalīdiem ar fiziska rakstura traucējumiem;

3) personām ar garīga rakstura traucējumiem;

4) personām pēc smagām, ilgstošām slimībām.

Pašvaldībai ir tiesības dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus nodrošināt arī citām personām;

* personām pēc smagām, ilgstošām slimībām tiek garantēts grupu mājas (dzīvokļa), pusceļa mājas un servisa dzīvokļa pakalpojums (27.pants);

* ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju pakalpojums.

II KVALITATĪVĀ PĒTĪJUMA REZULTĀTI

2.1. Alternatīvo statusu ieguvušo personu sociālās situācijas raksturojums

Šajā sadaļā ir aplūkota dažādu intervējamo personu pieredze un viedokļi par alternatīvo statusu ieguvušo personu sociālo situāciju – iztikas līdzekļiem un ienākumu avotiem (sociālā palīdzība kā ienākumu avots tiks aplūkots 2.3.sadaļā), dzīvesvietu un mājokļa pieejamību, kā arī nodarbinātību un galvenajiem šķēršļiem pieejai darba tirgum.

2.1.1. Iztikas līdzekļi un ienākumu avoti

Alternatīvo statusu ieguvušo personu viedokļi

Visas intervētās personas, kam piešķirts alternatīvais statuss, atzina, ka tām nebija ienākumu uz alternatīvā statusa piešķiršanas brīdi. Vairāki respondenti teica, ka līdzekļi, ar kuriem viņi atbrauca, bija iztērēti, un visi atzina, ka valsts pabalsts pēc alternatīvā statusa iegūšanas bija ļoti nepieciešams. Tāpat kopumā tika atzīts, ka valsts pabalsts (180 latu apmērā) nav pietiekams, lai segtu izdevumus pamatvajadzību apmierināšanai, jo pabalsts pamatā tiek tērēts dzīvokļa īres maksai:

„Pabalstiem ir ļoti liela nozīme, jo ar tiem pietiktu vismaz dzīvokļa īres apmaksai. Bez pabalsta ir ļoti grūti. Pat, ja atrastu darbu, būtu grūti samaksāt par īri un pārtiku” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, sieviete, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Īpaša ienākumu stāvokļa pasliktināšanās bija vērojama pēc valsts pabalsta saņemšanas pārtraukšanas:

„Pēc valsts pabalsta iztērēšanas dzīvojam ļoti trūcīgi. Lielākā problēma ir dzīvokļa īres maksa. Visi līdzekļi, kas ir, tiek atdoti par dzīvokļa īri”

(Alternatīvo statusu ieguvušās personas, fokusgrupas diskusijas dalībnieki, vīrieši, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Bez valsts pabalsta un pēc tā izmaksas pārtraukšanas dažiem aptaujātajiem palīdzēja radnieki, kas kādu laika posmā viņiem pārskaitīja/sūtīja naudu, taču šīs palīdzības sniegšana pēc laika tika pārtraukta:

„Tad, kad ieguvu statusu, valsts man iedeva naudu, bet tad pārtrauca finansiālo atbalstīšanu. [Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā] „Mucenieki” man bija nauda, to man sūtīja mani radnieki. Manā dzimtajā pilsētā ir ļoti karsts un man nebija ne apģērbam, ne pārtikai nauda. [...] Mana ģimene man palīdzēja, bet nu jau nepalīdz sešus mēnešus[...]. Ir ļoti slikti, ka viņi man nevar atsūtīt naudu. Es strādāju tagad Latvijā un esmu pastrādājis arī ārpusē [...] kādu mēnesi neoficiāli vienkāršos darbus” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Daži respondenti saņēma finansiālo palīdzību un citu atbalstu dzīvokļa īrei periodā pirms valsts pabalsta saņemšanas no Latvijā dzīvojošajiem pazīstamajiem cilvēkiem:

„Dzīvokli man palīdzēja atrast draugs, dzīvoju pāris nedēļas šajā dzīvoklī. Naudu dzīvokļa apmaksai ņemu no draugiem, paziņām. Ceru, ka ātrāk saņemšu pabalstu un samaksāšu par to” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesen).

„Dzīvokli atradām caur paziņām; viņi pagaidīja, kamēr saņemsim pirmo pabalstu un tad samaksājām par dzīvokli. Līdz tam naudas nebija. No PMIC „Mucenieki” iznācām bez naudas” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesen).

Daži respondenti ienākumus daļēji guva no darba, dažkārt neoficiālā darbā Latvijā un ārzemēs. Atalgojums tika vērtēts ka papildienākums, kas nesedz pamatizdevumus (sk. vairāk par nodarbinātību 2.1.3. apakšsadaļā):

„Es nedaudz strādāju nelegāli [Latvijā], oficiāli mani neviens neņems. Cik ilgi neoficiālais darbs man būs, nav zināms - šodien ir, rīt nav. Strādāju mēnesī nedēļu, divas nedēļas par krāvēju. Tie ir papildus ienākumi, bez tā dzīve būtu grūta” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesen).

Dažas alternatīvo statusu ieguvušās personas saņēma īslaicīgu materiālo un sociālo palīdzību, tostarp dzīvokļa, ārsta pakalpojumu un e-talonu apmaksai, kā arī pārtikas iegādei, no nevalstiskās organizācijas – biedrības „Patvērums “Drošā māja””, kā arī palīdzību dzīvokļa īres apmaksai no Latvijas musulmaņu biedrības (sk. arī 2.1.2.sadaļu).

NVO pārstāvju viedokļi

Intervētie NVO pārstāvji atzina, ka dažām personām, kam piešķirts alternatīvais statuss, palīdz radnieki, taču tika uzsvērts, ka šis atbalsts nav regulārs un pietiekams:

„Faktiski [citi līdzekļi viņiem] nav. Atsevišķām personām ir radnieki, kas savu iespēju robežās atbalsta, bet palīdzība nav regulāra un nav pietiekama, tā nevar turpināties ilgtermiņā. Viņiem ir noteikti nepieciešama valsts un pašvaldību palīdzība, un noteikti ir nepieciešamas iespējas integrēties darba tirgū” (NVO pārstāve).

Tika uzsvērts, ka šo personu situācijas pasliktināšanās un vajadzības pēc iztikas līdzekļiem ievērojami palielinās tieši pēc valsts pabalsta saņemšanas pārtraukšanas:

„Ir izšķiramas divas grupas: tie, kuri tikko saņēmuši alternatīvo statusu un kuriem priekšā vēl deviņi mēneši ar valsts pabalstu pieaugušajiem - 180 Ls, bērniem - 54 Ls, otra grupa - tie, kuriem beidzies valsts garantētais pabalsts kā alternatīvajam statusam un kuriem ir vajadzīga ārkārtīgi plaša sociālā palīdzība, jo deviņos mēnešos ir diezgan grūti būtiski kaut ko dzīvē izmainīt” (NVO pārstāve).

2.1.2. Dzīvesvieta

Alternatīvo statusu ieguvušo personu viedokļi

Daļa aptaujāto personu, kam piešķirts alternatīvais statuss, uz intervijas brīdi dzīvoja īrētā dzīvoklī Rīgā. Dažiem dzīvokli palīdzēja atrast draugi, citiem – biedrība „Patvērums “Drošā māja””; viena persona dzīvokli atrada arī caur sludinājumiem avīzē. Daži respondenti kādu laiku ir dzīvojuši pie draugiem un paziņām, bet daži ir uzturējušies krīzes centros vai uzturas nepilngadīgo aprūpes iestādē. Viens jaunietis, kas mācās Rīgas skolā, teica, ka viņam plāno piedāvāt dzīves vietu Ropažu novadā, taču „*atbraukt uz skolu no Ropažiem būtu grūti*”.

Kopumā dzīvokļa jautājumu risināšanu lielākā daļa respondentu uzskatīja par ļoti aktuālu problēmu gan valsts pabalsta saņemšanas laikā, gan pēc tā pārtraukšanas. Galvenā problēma tika saistīta ar līdzekļu trūkumu dzīvokļa apmaksai un citām pamatvajadzībām.

„Man ir vajadzīga palīdzība dzīvesvietas jautājumā. Es vēlētos, lai [valsts] man palīdzētu atrast dzīvesvietu un maksātu pabalstu, kamēr atrodu darbu. Atrast dzīvokli ir grūti, viss ir dārgi – jāmaksā vismaz 150 Ls. Ja maksā par dzīvokli 150 Ls, pārējam (pārtikai, apģērbam) paliek tikai 30 Ls [no valsts pabalsta 180 latu apmērā]. Varbūt var lūgt valsti apmaksāt dzīvokli, varbūt ir kāda valsts ēka, kurā varētu nodrošināt dzīvesvietu? Man ir vajadzīga papildus palīdzība, lai apmaksātu dzīvokli” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesēn).

Pēc valsts pabalsta izmaksas pārtraukšanas situācija tiek raksturota kā īpaši nelabvēlīga, pat, ja izdodas atrast darbu. NVO sniegtā palīdzība dzīvokļa apmaksā ir bijusi vienīgā iespēja kā izdzīvot:

„20 dienas dzīvoju lidostā, nedēļu parkā, nedēļu - stacijā tad [...], kad tika pārtraukta pabalsta maksāšana. Divus gadus es esmu reģistrējies

[Nodarbinātības valsts aģentūrā], bet nav rezultātu; citās vietās, kur lūdzu sociālo palīdzību, arī nebija rezultāta. Atradu dzīvokli, un musulmaņu biedrība apmaksāja dzīvokļa īri” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

„Es gāju uz „Patvērums “Drošā māja””, un viņi tiešām mums palīdzēja, ja varēja un no sirds. Tā kā viņi palīdzēja, es negāju nekur citur pēc palīdzības. Viņi palīdzēja maksāt par ārsta apmeklējumu. Tagad viņi maksā par dzīvokli. Viņi samaksā, ja vajag nopirkt kurpes. Es strādāju un naudu izdodu par pārtiku un apģērbu, viņi palīdz apmaksāt dzīvokli, bet pēc mēneša, diviem tas viss beigsies, un man atkal sāksies problēmas” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Cita problēma, kas tika minēta sakarā ar grūtībām atrast dzīvokli, bija cilvēku stereotipi un bailes; saziņu ar dzīvokļu īpašniekiem apgrūtināja valodas barjera.

„Dzīvokli atradu internetā vēl dzīvojot PMIC „Mucenieki”. Es to atradu un izīrēju, jo citos dzīvokļos cilvēki baidījās man to izīrēt, pirmkārt, un vēl bija valodas problēmas. Kad es atradu to, tas bija tiešām ļoti vecs dzīvoklis. Īpašnieks nevarēja izdot īrē to kādam citam un izīrēja man. Tā iemesla dēļ, ka es nezināju valodu, viņš slēpa [informāciju par] dzīvokļa maksu, un kad es vaicāju par to citiem cilvēkiem, viņi teica, ka tā nav taisnība. Bet es tur neko nevarēju darīt, jo bija valodas problēmas” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

NVO pārstāvju viedokļi

NVO pārstāvji arī uzsvēra dzīvokļa īres problēmu un nepieciešamību to risināt. Viena intervējamā persona teica, ka vientuļi cilvēki ir pat nelabvēlīgākā situācijā dzīvokļa jautājumā, nekā ģimenes, jo no viena saņemta valsts pabalsta (180 latiem) nav iespējams apmaksāt īri un komunālos pakalpojumus:

„Ja dzīvoklis ir noīrēts, tad nākamā problēma ir, ka rodas grūtības ar šī dzīvokļa apmaksu. Ja ģimenē ir vairāki cilvēki, tad, kamēr tiek saņemts [valsts] pabalsts no PMLP, viņi vēl spēj segt īri, jo vairāki ģimenes locekļi saņem pabalstu, bet, ja tas ir viens cilvēks ar šiem 180 Ls, tad viņam vienam pašam ir tikpat kā neiespējami noīrēt dzīvokli, un viņš nespēj apmaksāt īri un komunālos pakalpojumus. Tādēļ viņi cenšas noīrēt vairāki cilvēki kopā vienu dzīvokli, lai vienkārši izdzīvotu” (NVO pārstāve).

Līdzās līdzekļu trūcumam, viena NVO pārstāve minēja arī klientu sūdzības par valodas barjeru un vietējo iedzīvotāju atteikumiem izīrēt dzīvokli vizuālās atšķirības dēļ.

„Attiecībā uz dzīvokļiem ir bijušas vairākas sūdzības, ka viņi dodas apskatīt dzīvokļus, lai noīrētu, bet tad, kad šis dzīvokļa īpašnieks redz, ka šīs personas vizuāli atšķiras no vietējiem iedzīvotājiem, tad seko atteikums izīrēt dzīvokli. Kā iemesls tam tiek norādīta šī valodas barjera - kā izīrētājs varēs saprasties ar īrnieku. Tādēļ viņiem ir problemātiski noīrēt dzīvokli” (NVO pārstāve).

Pēc vienas NVO pārstāves teiktā, dažiem cilvēkiem ir bijis vajadzīgs naktspatversmes pakalpojums. Pašvaldības, pēc respondentes teiktā, ļoti reti ievieto naktspatversmēs alternatīvo statusu ieguvušās personas, kuras nav piesaistītas nevienai pašvaldībai (viņiem ir termiņuzturēšanas atļauja, un kādam pa to jāmaksā). Tikai daži šādi cilvēki ir bijuši tur ievietoti.

Pašvaldību pārstāvju viedokļi

Intervēto Ropažu novada un Rīgas pašvaldības pārstāvju pieredze un viedokļi attiecībā uz mājokļa nodrošināšanu personām, kam ir piešķirts alternatīvais statuss, atšķirās. Ropažu novada pašvaldības pārstāvji uzsvēra, ka, kaut gan likums nenosaka pašvaldības pienākumu nodrošināt šai personu kategorijai mājokli, praksē viņi apmaksā personas, kura ir kļuvusi pilngadīga, bet turpina mācības skolā, uzturēšanu ilgstošās aprūpes centrā; pašvaldības darbinieki uzskatīja, ka arī centīsies piedāvāt šai personai dzīvokli novadā. Pašvaldības pārstāvji tāpat atzīmēja gadījumu, kad ģimenei

ar bērniem būtu bijis jāpalīdz dzīvokļa nodrošināšanā, un pašvaldība to būtu gatava darīt. Ropažu novada pašvaldības pārstāvji norādīja, ka pašvaldībā nav patversmes, un viņi nezina, kur nodrošināt naktsmītni šai ģimenei, izņemot dzīvokli:

„Mēs nezinātu, kur likt X ģimēni, ja viņi palūgtu nodrošināt patversmi vai naktspatversmi. Mums nav patversmes, mums būtu jāpērk pakalpojums, bet kurā vietā – Rīgā? [...] Tas nav normāli, ka X ģimenei būtu bijis jādzīvo patversmē, [viņi] būtu jānodrošina ar dzīvokli [...] Patversmē viņi varētu nodzīvot trīs mēnešus, šo krīzes brīdī. [...] Mēs meklētu risinājumu, bet viņi visi grib pilsētā dzīvot, tas ir izteikti” (Ropažu novada pašvaldības sociālā dienesta pārstāvis)

„Viņš ir mūsu iedzīvotājs, mēs viņu nevaram atstāt, pieļaut, ka paliek bez palīdzības” (Ropažu novada pašvaldības sociālā dienesta pārstāvis).

Kopumā Ropažu pašvaldībā dominēja viedokļi, ka šīs kategorijas cilvēkiem vajadzētu palīdzēt nodrošināt dzīvesvietu:

„Palīdzība ir vajadzīga, jo viņš nezina, varbūt, valodu, nezina, kur vērsties, nezina, kā risināt tos jautājumus, un, protams, būtu labi, ja mēs uzreiz varētu viņam iedot dzīvesvietu, jo, kad viņš no PMIC „Mucenieki” ir ārā, [rodas daudz] problēmu” (Ropažu novada sociālā dienesta pārstāve).

Savukārt, Rīgas pašvaldības pārstāvis uzsvēra, ka dzīvokļa nodrošināšana personām ar starptautisko aizsardzību ir valsts, nevis pašvaldības uzdevums (sk. arī. 2.1.3 un 2.3 sadaļas). Intervējamais uzsvēra, ka pašvaldība nevar atļauties nodrošināt dzīvokli ne tikai bezpajumtniekiem, bet arī Latvijas pamatiedzīvotājiem. Tāpat viņš uzskatīja, ka pašvaldība nevar nodrošināt alternatīvo statusu ieguvušajām personām lielāku atbalstu, nekā vietējiem iedzīvotājiem:

„90 procentiem Rīgas iedzīvotāju galvenā problēma ir dzīvesvietas problēma. Mūsu pašu pilsoņiem un nepilsoņiem nav kur dzīvot. Un kāpēc mēs runājam par pašvaldības, nevis valsts kapacitāti? Manā uztverē šīm grupām

nevajadzētu tikt uzskatītām par sociālās palīdzības subjektiem, tiesības [uz dzīvokli] ir jānodrošina valstij visiem šīs kategorijas cilvēkiem vienādā veidā. [...] Bet kur ir problēma – ja valsts šādiem cilvēkiem nodrošinās to, to un to, ar ko tad Latvijas cilvēki ir sliktāki? Latvija jau šobrīd nenodrošina vidusmēra Latvijas iedzīvotājam visu nepieciešamo. [...] Un šobrīd vidusmēra rīdzinieks nedzīvo savā mazgabarīta dzīvoklī, ko apmaksā pašvaldība vai valsts. Mums patversmēs ir 3200 klientu gadā, 1000 ir vienu nakti, 2/3 daļas ir tādi, kuriem dzīvokļa problēma ir reāla. Ar ko viņi atšķiras no tāda, kuram ir patvērums – abiem ir kāda sociālā disfunkcija, viņiem abiem nefunkcionē kaut kas. Ja gribat īpašu pieeju kādai grupai, valstij ir jāpasaka – mums ir tāda problēma, šī problēma pieaug, mēs gribam nodrošināt tādu līmeni, tiesības utt. Tikko mēs to pasakām, mums jāpasaka, kādā veidā mēs to nodrošinām un kurš par to maksās, un kā tas ietekmēs visas citas mērķa grupas. Politika ir dažādu mērķa grupu cīņa par resursiem ierobežotu resursu apstākļos (Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis).

2.1.3. Nodarbinātība

Alternatīvo statusu ieguvušo personu viedokļi

Gandrīz visas aptaujātās personas, kurām piešķirts alternatīvais statuss, kādu laiku ir strādājuši pēc alternatīvā statusa saņemšanas, taču tikai trīs personas bija strādājošie uz intervijas sniegšanas brīdi. Divi respondenti strādāja pastāvīgu un legālu darbu; pēc viņu teiktā, ienākumi no darba sastāda vidēji no 100 – 150 latus mēnesī. Vairāki cilvēki ir mēģinājuši atrast darbu ārzemēs, taču viņiem atteica darbu, pamatojoties uz termiņuzturēšanās atļauju Latvijā, kas nedod tiesības strādāt ārzemēs. Citi strādāja nelegālu darbu ārzemēs, bet dažiem par to tika uzlikts sods:

„Biju aizbraucis strādāt uz [citu valsti], tur mani aizturēja un uzlika sodu par strādāšanu nelegāli. Kad prasīju, kādi ir nosacījumi, lai strādātu, man atbildēja, ka vajadzīga piecu gadu uzturēšanās atļauja” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Daži respondenti sūdzējās par ļoti mazu atalgojumu, kas bija ievērojami mazāks nekā sākumā solīts, vai arī par neizmaksātu algu. Valsts valodas (un dažkārt krievu valodas) zināšanu trūkums bija vairākkārt minēts kā būtisks šķērslis darba meklējumos. Aptaujātie teica, ka apmeklē vai tuvākā laikā plāno apmeklēt latviešu valodas kursus, ko piedāvā biedrība „Patvērums “Drošā māja””, taču neatrisinātais dzīvokļa jautājums dažiem negatīvi ietekmē mācības:

„Darba meklējumos lielākā problēma ir valsts valodas zināšanas. Es eju uz latviešu valodas kursiem un ir interese mācīties valodu. Kursos domāju par dzīvokļa īri, mājās domāju par latviešu valodas apguvi. Šī stresa dēļ man neiet ne ar vienu, ne ar otru, tikai veselība bojājas” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Daži aptaujātie kā barjeru darba meklēšanai minēja arī diploma neatzīšanu Latvijā:

„Man ir augstākā izglītība [...]. Šeit es nevaru pat dabūt autovadītāja apliecību [...] man tā bija, bet šeit to samainīt es nevaru. Es nevaru pierādīt arī savu izglītību, jo neatzīst diplomu, es nevaru sazināties ar izcelsmes valsti. Visu jāsāk mācīties no jauna” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Dažkārt respondenti pauda viedokli, ka Latvijas darba devēji nevēlas pieņemt darbā ārzemniekus ar citu valstu pilsonību, kā arī melnādāinus cilvēkus:

“Problēma ir arī tajā, ka Latvijas darba devēji un cilvēki ievēro, ka [cilvēks] ir tumšas ādas krāsas, ārzemnieks; viņi negrib ņemt darbā šo iemeslu dēļ. Citās valstīs [...] man neko tādu neprasīja, kādas pilsonības esmu, savā CV nerakstīju, kāda man ir pilsonība. Latvijā CV prasīja norādīt, kāda tev pilsonība, no kuras valsts esi. [...] Tādēļ es sūtu savu CV vairāk uz ārzemnieku firmām, kas darbojas šeit Latvijā. [...] Latvija ir slēgta, viņa nevēlas atvērties jauniem, stipriem izglītotiem jauniešiem no ārvalstīm un izmantot tos (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesen).

Kāds respondents arī norādīja, ka darba meklējumus apgrūtina arī līdzekļu trūkums transporta biļešu iegādei:

„Lai meklētu darbu, arī jāmaksā pa biļeti, bet man nav naudas transporta līdzeklim, [...] man var uzlikt sodu un tad es būšu slikts. Tādēļ, kamēr meklēju darbu, man vajag palīdzību arī transporta pakalpojumu samaksai, lai nebrauktu bez biļetes” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesen).

Kopumā gandrīz visas intervētās personas, kam ir piešķirts alternatīvais statuss, atzina, ka vēlas atrast darbu Latvijā, bet minēja arī kā šķērslī nepieciešamību sākumā nokārtot mājokļa jautājumu: *„Ja ar dzīvokli palīdzēs, es varēšu sākt strādāt” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, sieviete, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).*

NVO pārstāvju viedokļi

NVO pārstāvji kā galveno šķērslī alternatīvo statusu ieguvušo personu piekļuvei darba tirgum norādīja valsts valodas zināšanu trūkumu:

„Kad alternatīvais statuss tiek piešķirts, tad valoda kļūst par nenormālu šķērslī, jo nav iespējams iemācīties valodu tik ātri, otrkārt, ne vienmēr mums ir tādi projekti, kas vērsti uz valodu, treškārt, ja jāmaksā par valodu vai dzīvokli, tad, protams, prioritāte būs nomaksāt par dzīvokli un pārtiku, valoda būs pats pēdējais, kas būs nepieciešams [...] (NVO pārstāve).

„Darba tirgum pieeja faktiski nav, jo nav valsts valodas zināšanas. Alternatīvo statusu ieguvušajām personām [atšķirībā no bēgļiem], kā zināms, valsts neapmaksā valsts valodas kursus” (NVO pārstāve).

Viena NVO pārstāve uzsvēra darba devēju nevēlēšanos pieņemt darbā cilvēkus, kam nav Valsts valodas likumā noteiktā valsts valodas prasmes līmeņa: *„Ja Valsts valodas inspekcija atnāks un [konstatēs pārkāpumu], uzliks 250 latu sodu; neviens darba*

devējs nebūs ieinteresēts ņemt darbā cilvēku, ja viņu sodīs un viņam par [cilvēku pieņemšanu darbā] nemaksās” (NVO pārstāve).

Viena pētījuma dalībiece atzīmēja pielāgotu latviešu valodas programmu trūkumu Valsts nodarbinātības aģentūras (turpmāk tekstā – NVA) organizētajos latviešu valodasursos:

„Pagājušo gadu NVA rindā stāvēja kādi astoņi cilvēki kā bezdarbnieki. NVA nespēja nodrošināt viņiem pat iespēju apgūt latviešu valodu, jo tāda programma bez starpnieku valodas nebija viņiem izstrādāta. Šie cilvēki faktiski formāli atsēdēja šo laiku” (NVO pārstāve).

Tika arī atzīmēts, ka krievu valodu zinošiem cilvēkiem ir vieglāk atrast darbu:

„Daudzi mēģina dabūt darbu, bet ne visiem veiksmīgi izdodas. Personas, kam ir krievu valodas zināšanas, ir vieglāk” (NVO pārstāve).

„Darbs arī netiek piedāvāts [Nodarbinātības valsts aģentūrā], īpaši, ja cilvēki nerunā krievu valodā” (NVO pārstāve).

Tāpat tika nosaukta izglītības neatbilstības un diplomu neatzīšanas problēma, diplomu trūkums, kā arī analfabētisms. Tika izteikta neapmierinātība ar NVA sniegtajiem pakalpojumiem, kuri netiek nodrošināti personām saprotamā valodā, kā arī prasību jauniešiem, kas mācās skolā, apliecināt darba devēju apmeklējumus, ko nav iespējams savienot ar mācībām skolā:

„Šogad bija gadījumi, kad jauniešiem, kuri mācās skolā [...] skaitās kā bezdarbnieki NVA un vakarā varētu vēl strādāt, pieprasa katru mēnesi apmeklēt kādus darba devējus. To uzliek kā pienākumu, piemēram, ka jāapmeklē pieci darba devēji un jāatnes izziņa, ka viņi neņem tevi darbā. Tas fiziski nav iespējams, jo bērns lielāko daļu laika mācās skolā, jo prioritāte ir šī izglītība, un tas, protams, ir formāls iemesls kā viņu no bezdarbniekiem izsvītrot” (NVO pārstāve).

Pašvaldību pārstāvju viedokļi

Arī Ropažu novada pašvaldības pārstāvji uzsvēra latviešu valodas zināšanu trūkumu kā galveno šķērslī nodarbinātībai: „*Viņi ir uzskaitē visi kā bezdarbnieki, jo viņi latviešu valodu nezina. Tā ir viena no lielākajām, [varētu teikt] vislielākā problēma*” (*Ropažu novada pašvaldības sociālā dienesta pārstāve*). Tika kritiski vērtēts fakts, ka alternatīvo statusu ieguvušās personas neizmanto iespējas mācīties latviešu valodu PMIC „Mucenieki”, pirms iegūst statusu.

Tika atzīts, ka pašvaldībai ir visai ierobežotas iespējas sniegt palīdzību darba atrašanā, jo 100 latu programmas darbi pieejami tikai četrus mēnešus; viens pārstāvis teica, ka alternatīvo statusu ieguvušās personas parasti šajās programmās nepiedalās.

Viens no Rīgas pašvaldības pārstāvjiem atzina, ka piekļuve darba tirgum praksē ir sarežģīta: „*NVA viņi var reģistrēties? Var. Bet pieņemt viņu pakalpojumus viņi nevar, jo darba tirgū tāds, kāds viņš ir – bez valodas, bez kultūras izpratnes, bez minimālas pieredzes – viņš neiederas*” (*Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis*). Viņš atzīmēja, ka pašvaldība principā varētu strādāt ar bēgļu un personu ar alternatīvo statusu sagatavošanu darba tirgum, taču tam būtu nepieciešams finansējums. Cits intervējamais pieļāva, ka būtu iespējams atbalsts latviešu valodas apguvei no pašvaldības puses, taču Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums neparedz citas atbalsta iespējas alternatīvo statusu ieguvušajām personām. Kopumā Rīgas pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka pašvaldība nav gatava strādāt ar šo mērķu grupu un imigrantiem kopumā:

„Viņi ir jāsagatavo darba tirgum, bet tas ir sociālais darbs, bet tam valsts finansējumu nedod. [...] Sociālajam darbam ar imigrantiem Rīgas pašvaldība nav gatava pilnībā. Mēs esam gatavi to nomenedžēt, tur ir jādomā par darbinieku apmācību, ļoti specifiski, kurš to darīs. [...] Pašvaldība var strādāt ar imigrantiem, bet ir vajadzīgs finansējums, [...] jābūt mērķim, būs arī izpildītājs, īstenotājs” (*Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis*).

„Mēs nevaram alternatīvo statusu ieguvušajām personām piedāvāt tagad atbalsta grupas utt., jo atbilstoši likumam mums nav tiesības to darīt. Rīgā arī šobrīd ir latviešu valodas apmācības, [...] [un] ja ir diskusija, kā uzlabot latviešu valodas zināšanas, to mēs varētu piedāvāt, bet Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums šobrīd neatļauj viņiem neko piedāvāt” (Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis).

2.2. Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu izmantošana un novērtējums

Šajā sadaļā ir skarti jautājumi, kas raksturo alternatīvo statusu ieguvušo personu informētību par iespējām saņemt palīdzību savu sociālo problēmu risināšanā, tostarp konsultatīvo, materiālo un sociālo palīdzību, vajadzības pēc dažādiem sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu veidiem, kā arī to izmantošanu un novērtējumu.

2.2.1. Informētība par iespējām saņemt palīdzību sociālo jautājumu risināšanā

Alternatīvo statusu ieguvušo personu viedokļi

Gandrīz visas intervējamās personas atzīmēja, ka informācija par valsts pabalsta saņemšanas kārtību nebija pietiekīga. Vairāki respondenti nezināja par pabalsta saņemšanas ilgumu, ka arī par citām palīdzības saņemšanas iespējām. Daži respondenti teica, ka nesaprata vēstules tekstu latviešu valodā, kur tika informēti par valsts pabalstu, bet informāciju un palīdzību saņēma no NVO “Latvijas Cilvēktiesību centrs”, Patvēruma meklētāju izmitināšanas centra „Mucenieki” darbiniekiem vai no citām alternatīvo statusu ieguvušajām personām:

„Cilvēki informāciju nodod viens otram PMIC „Muceniekos”, informāciju iedod nevis administrācija, bet [...] tie, kas atrodas centrā ilgāk. [...] Atbalsta saņemšanas ilgumu nezināju. Es saņēmu deviņus mēnešus pabalstu, bet par to man informāciju iedeva latviešu valodā, un es nesapratu, kas tur rakstīts. [...] Cilvēki teica, ka es saņemšu pabalstu deviņus mēnešus. Nevienam man

neskaidroja par citu sociālās palīdzības saņemšanas iespēju” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

„Nezinu, kādu palīdzību varu prasīt. Tāpat es nezinu kārtību, kādā sociālo palīdzību varu pieprasīt un kur. Kad saņēmu statusu, PMLP man lika tikai paziņot kontu un viss. Nezināju, no kura līdz kuram saņemšu pabalstu. Kas notiks tālāk, nekur, neviens man neskaidroja. Par citas sociālās palīdzības pieejamību pēc valsts pabalsta izmaksas beigām man neviens informāciju nesniedza, es nezinu, kam man tas bija jāskaidro” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, sieviete, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts)

Daži respondenti uzsvēra, ka nezināja par sociālās palīdzības saņemšanas iespēju pašvaldībā pēc valsts pabalsta saņemšanas termiņa beigām; daži par šādu iespēju tika informēti NVA, PMLP vai NVO „Patvērums „Drošā māja””. Visi aptaujātie teica, ka nav redzējuši informatīvos materiālus vai bukletus, izņemot kādu bukletu PMIC „Mucenieki”, ko minēja viens respondents.

Daži respondenti nezināja par medicīnas pakalpojumu saņemšanas iespējām, un kur griezties pēc palīdzības:

„Es nezinu, kā var izmantot veselības aprūpes pakalpojumus. [...] [Es] nezinātu, kur vērsties” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesen).

„Es nezinu, kur iet, ja man vajag mediķa palīdzību” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, sieviete, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Kopumā intervētās personas atzina, ka nevarētu patstāvīgi vērsties pašvaldībā pēc sociālās palīdzības bez citu cilvēku un NVO palīdzības:

„Valodu nezinu, pilsētu nezinu, patstāvīgi vērsties valsts un pašvaldības iestādēs un noorientēties adresēs nespēju” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, sieviete, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

„Es nevaru pats tikt galā pašvaldībā, PMLP, cilvēktiesības sargājošajās organizācijās. Man vajag cilvēku līdzās, kurš pārzina likumu, kurš var runāt manā vietā. Es pats nevaru tikt ar visu galā, es nezinu, kur prasīt palīdzību. Es nezināju, ka man ir tiesības paprasīt palīdzību. Nezināju, ka man ir tiesības saņemt informāciju un kam paprasīt palīdzību (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir iegūts nesēn).

NVO viedokļi

NVO pārstāvji arī atzina, ka informāciju par sociālās palīdzības saņemšanas iespēju personas, kam ir piešķirts alternatīvais statuss, saņem no citiem cilvēkiem ar līdzīgu statusu, kā arī no PMLP un biedrības „Patvērums „Drošā māja””. Viena NVO pārstāve uzsvēra, ka nav pieejami informatīvie bukleti, kur būtu informācija personai saprotamā valodā par valsts pabalstu saņemšanas kārtību un sociālās palīdzības saņemšanas iespējām.

Valodas barjera saziņā ar pašvaldības un NVA darbiniekiem tika atzīmēta kā būtisks šķērslis informācijas ieguvei, īpaši personām, kuras nerunā krievu valodā. Pēc NVO pieredzes, valodas barjera būtiski ierobežo informācijas saņemšanas iespējas sociālajos dienestos:

„Viņi nemaz nevar palūgt šo palīdzību” (NVO pārstāve).

„Ja cilvēks runā krieviski, tad jā, tad ir iespēja jautāt, un sociālie darbinieki atbild. Viņi var paši aiziet uz sociālo dienestu, sociālajā dienestā ar viņiem krieviski runās. Bet, ja aizies kāds turks, kurš ar Google translator palīdzību runā, tad sociālajam darbiniekam nebūs pacietības un nebūs arī laiks un ieinteresētība ar viņu mocīties. [...] Ir lielas bažas par NVA, jo viņi pieiet ļoti formāli šo cilvēku nodarbinātībai. Ja neiet kāds mūsu darbinieks līdzī, konsultāciju sniedz valodā, kādu pārzina attiecīgais NVA inspektors” (NVO pārstāve).

Pašvaldību pārstāvju viedokļi

Ropažu novada pašvaldības pārstāvji norādīja, ka parasti alternatīvo statusu saņēmušās personas jau ir informējuši citi PMIC „Mucenieki” iemītnieki un darbinieki par palīdzības iespējām, pirms viņi nāk lūgt sociālo palīdzību. Kopumā pašvaldības darbinieki atzina nepieciešamību pēc tulkiem (kas būtu pieejams, piemēram, PMIC „Mucenieki”), taču atzīmēja, ka pašvaldības neredz jēgu noalgot tulkus uz pastāvīgu laiku bēgļu un alternatīvo statusu saņēmušo personu apkalpošanai to mazā skaita dēļ. Pašvaldība norādīja uz problēmu, ka nezināja, kur griezties, lai atrastu tulku. Tika minētas dažas valsts iestādes (Valsts robežsardze, Izglītības un zinātnes ministrija) un biedrība „Patvērums „Drošā māja””, kas palīdzēja atrast vajadzīgos tulkus. Tāpat alternatīvo statusu saņēmušās personas esot bieži nākuši uz pašvaldību kopā ar kādu, kas viņiem palīdzēja tulkot, taču situācijas mēdz būt visai dažādas un problemātiskas:

„Viņiem ir ļoti grūti; var redzēt, ja būtu kāds cilvēks, viņi viņu izmantotu. Viņš tā kā saka, bet mēs viņu nesaprotam. Un vienreiz mēs ar vienu divas - trīs stundas sēdējām, kamēr puslīdz tikām skaidrībā – rakstījām, ar zīmēm [sazinājāmies], krieviski runājām ... ļoti grūti ir” (Ropažu pašvaldības sociālā dienesta pārstāve).

„Tulku neaicinām, paši tiekam galā - angļu valodu protam, [sazināmies] krievu valodā, ar zīmēm. Un tad viņiem ir arī šad tad kāds līdzi, kāds atbrauc palīgā” (Ropažu pašvaldības bāriņtiesas pārstāve).

Rīgas pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka pašvaldībai nav jānodrošina tulkojums un nav jāizdod informatīvie materiāli šīm personām viņiem saprotamā valodā, jo darbā ir jāievēro Valsts valodas likums. Valstij ir pienākums uzņemties speciālo darbu ar šo personu kategoriju:

„Bet ko Valsts valodas likums pasaka par informāciju svešvalodās? Kādus tulkus mēs varam pieaicināt? Mums nav pienākums nevienam neko tulkot, valsts nekur nav pateikusi, ka mums vajadzētu tulkot. Ja tas būtu [mūsu]

pienākums, būtu jābūt finansējumam. [...] Ja kaut kur nevar ievērot bēgļu un alternatīvo statusu saņēmušo personu tiesības, tad valstij vienkārši jāizdod jauns regulējums, vai arī valstij jādod skaidrs norādījums, no kurienes šos līdzekļus ņemt. Šajā jomā nav valsts politikas” (Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis).

„[Informatīvie materiāli] ir jāizdod valsts līmenī. Mēs ceram, ka tas valsts līmenī atrisināsies, un ka divu gadu laikā šie cilvēki iemācīsies kādu no valodām, kādu šeit lietojam. Šobrīd mēs netulkojam. Kā tas būs pēc diviem gadiem, to mēs redzēsim. Mūsu kopējā nostādne - ar šiem cilvēkiem ir nepieciešams speciāls darbs, speciālas programmas sākot no brīža, kad viņi nonāk Latvijā. [Alternatīvo statusu saņēmušajām personām] ir nepieciešamas [...] programmas, sākot ar valsts pamatu apgūšanu utt. [...], viņiem nevar dot naudu vienkārši tāpat” (Rīgas pašvaldības Sociālā dienesta pārstāvis).

2.2.2. Vajadzības pēc sociālās palīdzības un sociālajiem pakalpojumiem un to izmantošana

Alternatīvo statusu ieguvušo personu viedokļi

Gandrīz visas intervējamās personas, kam jau ir beidzies valsts pabalsta saņemšanas periods, ir mēģinājušas lūgt sociālo palīdzību Rīgas pašvaldības Sociālajā dienestā. Viena intervējamā persona teica, ka saņēma pabalstu 40 latu apmērā (GMI pabalstu) tikai divus mēnešus, pēc tam saņēma papildus naudu no sava radnieka, un pabalsta izmaksa tika pārtraukta. Šī pabalsta apmērs tika vērtēts kā nepietiekams. Vairāki citi respondenti arī esot lūguši pabalstu, taču esot saņēmuši tikai produktu pakas.

Daži prasīja arī citu palīdzību no pašvaldības, tostarp dzīvokļa pabalstu un medicīnisko pakalpojumu un zāļu apmaksu, taču šo palīdzību nesaņēma. Daži respondenti teica, ka pašvaldība palīdzību nesniedza, „*jo nav pastāvīgā uzturēšanās atļauja*”.

Kā citas vajadzības aptaujātie minēja dienas centra un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, psihologa palīdzību un materiālo palīdzību. Savukārt ģimenēm ar bērniem ir bijusi aktuāla nepieciešamība pēc palīdzības skolas ēdināšanas un mācību līdzekļu apmaksai, kā arī bērnu apavu un apģērba iegādei u.c.:

„ Šobrīd nepieciešama jebkāda palīdzība - sākot no apģērba līdz pat ēdienam. Un pats svarīgākais ir daktera palīdzība un medicīniskā apskate” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, sieviete, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

NVO pārstāvju viedokļi

Aptaujātie NVO pārstāvji norādīja, ka visbiežāk alternatīvo statusu ieguvušās personas lūdz dzīvesvietas un komunālo pakalpojumu apmaksu (ko pašvaldība neapmaksā), ka arī GMI pabalstu, pārtikas pakas, bērnu mācību līdzekļu apmaksu, medicīniskās rehabilitācijas programmas un tehnisko palīglīdzekļu iegādi invaliditātes gadījumā. NVA pārstāves teica, ka personām, kurām ir piešķirts alternatīvais statuss, izvērtējot ģimenes ienākumus, parasti piešķir GMI pabalstu ; vienai respondentei bija zināmi gadījumi, ka GMI pabalstu piešķīra tikai ģimenēm ar bērniem, nevis vientuļiem cilvēkiem. Fakts, ka sociālais dienests sāk izmaksāt GMI pabalstu pēc trim mēnešiem pēc valsts pabalsta maksāšanas pārtraukšanas, tika vērtēts ļoti kritiski:

„GMI piešķir, izvērtējot ģimenes ienākumus. Tur ir tāds joks, ja pēdējos trīs mēnešus bija pabalsts 180 Ls (x 3), tas ir ārkārtīgi liels ienākums, tad uz tāda pamata nepiešķir sociālo palīdzību – viņam jānodzīvo trīs mēneši tukšā, lai sociālais dienests viņam sāktu pievērst uzmanību. Trīs mēnešus viņiem ir pa nullēm – ne ir dzīvoklis, ne pārtika, itin nekā viņiem nav. Tad mēs aicinām sasaukt komisiju, jo indivīds nevar palikt bez nekā. Ja par viņiem kāds nerūpētos, tad viņi arī paliktu ne ar ko. Personas, kam ir piešķirts alternatīvais statuss, saņem GMI 40 latu apmērā, vismaz tie, kuri nāk pie mums” (NVO pārstāve).

Kopumā abas NVO pārstāves uzskatīja pašvaldības sniegto sociālo palīdzību kā ļoti nepietiekamu. Viena respondente uzsvēra nepieciešamību mainīt valsts politiku un

likumu, lai nodrošinātu šīs kategorijas cilvēku ātrāku integrāciju sabiedrībā un darba tirgū (sk. arī 2.3.sadaļu):

„Uzskatu, ka situācija ir nenormāla, esam vērsušies Labklājības ministrijā un esam informējuši Tiesībsarga biroju [...]. Reakcija no valsts puses ir domāšana naudas izteiksmē, jo ir jāmaina likums un jāparedz tam finansējums. Neviena pašvaldība nevēlas šo finansējumu iedalīt šai mērķa grupai, un līdz ar to, protams, viņa ir maznodrošināta. Bet jautājums jau ir tāds - ja tu šo cilvēku nodrošināsi, viņš būs lojāls valstij. Ja viņam naudas nav, viņš iet zagt, un tad ir jautājums, ko mēs īsti gribam - palielināt kriminālo situāciju, jo cilvēks ir bezizejas situācijā. Es uzskatu, ka sociālā palīdzība nav izprotama tādā šaurā izpratnē – pārtika, medikamenti un pārējais - sociālā palīdzība ir iespēja palīdzēt cilvēkam atrast darbu, kaut vai tajos pašos 100 latniekos. Ja viņš kārtīgi strādātu, viņš tajā darbā varētu palikt pastāvīgi, bet neviens ar viņu nestrādā. Mehānisms - atstrādā savu iegūto pabalstu - ir nepareizs. Šai mērķa grupai nav individuālā pieejamība” (NVO pārstāve).

Otrā respondente uzskatīja, ka alternatīvo statusu ieguvušās personas „principiāli atšķiras no visām citām personām, kas ieguvušas termiņuzturēšanas atļauju Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā” un uzsvēra vajadzību pēc viņu tiesību pielīdzināšanas pārējo Latvijas iedzīvotāju tiesībām:

„Uzskatu, ka šīm personām nav pietiekama palīdzība. Un noteikti, ka personām ar alternatīvo statusu, neskatoties uz to, ka ir termiņuzturēšanās atļauja, viņiem būtu jābūt pieejai sociālajai palīdzībai tādā pašā apjomā kā tas ir ikvienam Latvijas iedzīvotājam. Ievērojot viņu sevišķo stāvokli, sevišķo statusu, kāds viņiem ir mūsu valstī, viņiem nebūtu jābūt mazāka apjoma palīdzībai kā pamatiedzīvotājiem. Nepietiekami pakalpojumi ir tieši ar šo dzīvokļa apmaksu, ar īres izmaksu apmaksāšanu. Visām citām iedzīvotāju grupām, kuras ir trūcīgas, no sociālā dienesta puses tiek apmaksāts dzīvoklis, šīm personām – nē. Tāpēc tas ir pirmais, kas būtu jāiekļauj. Otrkārt, ja personām ar bēgļa statusu ir pieejams pabalsts valsts valodas apguvei, tad arī šīm personām būtu jābūt pieejai šim pabalstam, jābūt pieejamiem visiem

cietiņ pabalstiē, kādi ir pieejāmi citāē iedzīvotāju grupāē bez kādiē ierobežojumiē. Bet pamats ir dzīvesvieta, komunālie pakalpojumi un valoda” (NVO pārstāve).

Pašvaldību pārstāvju viedokļi

Pēc Ropažu pašvaldības pārstāvju sniegtās informācijas, alternatīvo statusu saņēmušās personas parasti griežas viņu pašvaldībā tad, kad ir pagājuši deviņi mēneši, kopš viņi saņem valsts pabalstu 180 latu apmērā. Piemēram, personai, kas uzturas nepilngadīgo aprūpes iestādē (sk. 2.1.sadaļu), bez palīdzības dzīvesvietas nodrošināšanā, Ropažu pašvaldības pārstāvji vērtēja arī, vai var piešķirt GMI pabalstu, ja personai palīdz radnieki, taču nebija skaidru atbilžu, vai piešķirt:

„Mūsu teritorijā nav bijuši tādi, kuri irē dzīvokli un nav saprotams no kādiē līdzekļiem. Ja redzētu ko tādu, prasītu no kādiē līdzekļiem. Ja pateiktu, ka naudu sūta radi no ārzemēm, teiktu, ka tie ir ienākumi; mēs ņemtu vērā, ka tie ir ienākumi, un neko nedotu [...]. Ja pateiktu, ka tās ir sabiedriskās organizācijas, labdara ziedojums, tad vērtētu” (Ropažu pašvaldības sociālā dienesta pārstāve).

„Likumā nav atrunāta rīcība šādiē gadījumiē, šie ir ļoti grūti izvērtējāmi jautājumi. Ir konkrēti kritēriji, ko vērtējam, bet, ja nav atrunāts, sanākam kopā un pārrunājam, saliekam galvas kopā un domājam, kā tad vērtēt, prasāē arī Labklājības ministrijai viedokli kā rīkoties. Nav šobrīd atrunāts, ko darīt, ja kāds palīdz” (Ropažu pašvaldības sociālā dienesta pārstāve).

Pašvaldība norādīja uz problēmu, kas radās tad, kad ģimenes locekļi tika deklarēti dažādās vietās, un Ropažu pašvaldībai un Rīgas pašvaldībai nebija skaidrs, kurai no tām vajadzētu maksāt GMI pabalstu. Ropažu pašvaldības pārstāvji pauda bažas, ka nākotnē aizvien vairāk var izveidoties situācijas, kad viņiem būtu jāmaksā pabalsts, kaut gan faktiskā personu dzīvesvieta būs Rīgā. Neskaidrības rodas arī attiecība uz pieaugušajiem, kuri nesen kļuvuši pilngadīgi, un vēl turpina mācības skolā, jo pašvaldība faktiski turpina maksāt viņiem skolas pabalstu 45 latu apmērā, kaut gan

normatīvie akti skaidri nenosaka šo pašvaldības funkciju attiecībā uz šīs kategorijas ārzemniekiem, un personas faktiski nedzīvo Ropažu novadā:

„Šobrīd ir divi bērni, kuriem jāmaksā GMI, mācību pabalsts un viens, kuram ir jāpiešķir dzīvoklis šobrīd. Būtu labi, ja mēs varētu to deleģēt Rīgai, ja būtu šādi normatīvi, kas nosaka, kur atrodas šis alternatīvo statusu saņēmumu, tā pašvaldība arī organizē to darbu, bet izdevumus sedz valsts kaut kādā mērā – daļēji vai pilnīgi” (Ropažu pašvaldības pārstāve).

Tāpat Ropažu pašvaldība ir piešķirusi produktu pakas, kā arī vienreizējos pabalstus:

„Neskatoties uz to, ka pēc likuma pabalsti nepienākas, vienreizējos pabalstus pašvaldība piešķir, nav jau variantu pašreiz” (Ropažu novada pašvaldības sociālā dienesta pārstāve).

Pašvaldībai ir izveidojusies sadarbība ar Latvijas Sarkano Krustu un biedrību „Patvērums „Drošā māja””; ir arī ziedojumu vākšanas prakse, piemēram, bērnu vajadzībām, ieliekot sludinājumus, taču, pēc intervējamo atziņām, ne vienmēr ziedojumi labprāt tiek pieņemti, jo „*viņiem tas ir apkaunojoši*”.

Kopumā Ropažu novada pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka ir nepieciešams precizēt pašvaldības funkcijas sociālās palīdzības sniegšanā, pilnveidojot normatīvos aktus šajā jomā (sk. 2.3. sadaļu).

Rīgas pašvaldības pārstāvji informēja, ka sociālā dienesta redzeslokā patlaban ir 10 alternatīvo statusu ieguvušās personas. Kā jau iepriekš tika minēts, Rīgas pašvaldības pārstāvji vairākkārt uzsvēra, ka sociālās palīdzības sniegšana bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu nav pašvaldības uzdevums, bet tā jārisina valstij:

„Valsts ar nākamo gadu pārtrauc līdzfinansēt GMI. Ko pašvaldība var iedot bēgļiem, alternatīvo statusu ieguvušajiem vairāk, ja viņa noņem saviem iedzīvotājiem? Valsts noņem sociālās drošības minimumu. Tas ir retorisks jautājums. Tā mēs nevienu problēmu šajā valstī neatrisināsim, ja viss tiek

nogrūsts uz pašvaldību, nekādas centralizētas politikas nav” (Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis).

2.3. Intervējamo personu ieteikumi sociālās situācijas uzlabošanai

Alternatīvo statusu ieguvušo personu viedokļi

Visbiežāk respondenti ir uzsvēruši, ka valstij vajadzētu palīdzēt nodrošināt viņiem dzīvesvietu. Vairāki uzskatīja, ka palīdzība dzīvokļa jautājuma risināšanā būtu nepieciešama tad, ja nevar palīdzēt atrast darbu vai arī sākuma posmam:

„Saprotu, ka valsts ir krīzē, bet lūdzu darīt zināmu atbildīgajām iestādēm, ka mums vajag darbu, lai būtu ienākumi. Ja nevar palīdzēt atrast darbu, lai vismaz palīdz risināt dzīvokļa atrašanu. Ja nevar abus, lai dod pastāvīgo uzturēšanās atļauju, lai varētu braukt citur strādāt” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

„Vajag, lai valsts iedod darbu; neko citu nevajag, ja valsts dos darbu. Ja valsts nedod darbu, lai palīdz nokārtot dzīvokļa jautājumu. Ja nevar iedot ne vienu, ne otru, tad lai dod piecu gadu uzturēšanās atļauju, lai varētu izbraukt ārā strādāt un tērēt naudu šeit” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

„Es nedomāju, ka valstij būtu problēma nodrošināt mums dzīvesvietu sākuma posmam” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

Tika minētas arī sekojošās vajadzības: sociālā pabalsta sniegšanas perioda pagarināšana līdz diviem gadiem vai līdz brīdim, kad ir atrasts darbs („*lai pirmo gadu var mācīties, otrajā – atrastu darbu*”); mācību nodrošināšana („*jāatļauj un jāliek te mācīties*”); „*ja nemācīsies valodu, nemaksāsi par dzīvokli*”); materiālās palīdzības sniegšana un sociālā centra izveide:

„Mums vajag atbalsta sociālo centru. Visur kur ejam, mums saka, ka nevaram to un to; un vēl viņi varētu smaidīt, tas mums ir ļoti svarīgi, un uzklausīt mūs un izdarīt kaut ko mūsu labā” (Alternatīvo statusu ieguvusī persona, vīrietis, 26-45 gadi, statuss ir pagarināts).

NVO pārstāvju viedokļi

NVO pārstāvji norādīja uz politikas trūkumu un likumdošanas nepilnībām saistībā ar alternatīvo statusu ieguvušo personu integrāciju. Viena no respondentēm uzsvēra, ka valstij būtu jādeleģē bēgļu jautājumus konkrētai ministrijai:

„Kādai no ministrijām ir jāuzņemas pilna atbildība par šo te grupu. Tas ir skaidrs, piešķirot atbalstu grupai, tam jāseko finansējumam – regulāram un sistēmiskam. Kur paši speciālisti saprot, ko cilvēkam vajag, un arī pats cilvēks saprot, kāds ceļš ejams. Viņš, protams, var saņemt statusu, pateikt paldies un braukt projām, un arī tas būs viens no variantiem. Bet, ja viņš paliks Latvijā, viņam ir jābūt skaidrai pilnīgi visai shēmai” (NVO pārstāve).

Respondente uzskatīja, ka ir nepieciešams veidot sistēmu, lai varētu reāli sagatavot cilvēkus integrācijai darba tirgū, jo pabalsts vien neveicina cilvēku līdzdarbību savu problēmu risināšanā:

„Man šķiet, ka valstij ir jāveido mehānisms par rīcību ar šiem 180 latiem. Jā, šo termiņu var pagarināt, tas var būt garāks laiks, bet tad tam jābūt ļoti mērķtiecīgam. Piemēram, cilvēkam tiek dots gads, pa gadu valodu ir iespējams iemācīties. [...] Bet ir pamata lietas, ko valstij vajadzētu nodrošināt - tā ir reāla integrācija, tiek veidotas grupas, kur viņi kaut ko mācās vai dara, kur stāsta par mūsu sistēmām. Lai nav tikai pabalsts, bet arī integrācija - tam jābūt vienotam. Manuprāt, tādu sistēmu šobrīd ir iespējams izveidot, jo cilvēki, kas šādā veidā nokļūst Latvijā, nav miljoni, tūkstoši, līdz ar to sistēmu izveidot ir vienkāršāk nekā tad, kad būs 300 patvēruma meklētāji dienā” (NVO pārstāve).

Tāpat tika minēta nepieciešamība nodrošināt sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu pieejamību, tostarp dzīvojamo platību, kā arī apsvērt iespēju izveidot “pusceļa mājai” līdzīgu sistēmu:

„Bija doma, bet pietrūkst finansējuma. PMIC „Mucenieki” ir pieņemts regulējums, ka 10 dienu laikā pēc statusa saņemšanas centrs ir jāpamet, jo centrs ir pilns. Savukārt 10 dienās atrast dzīvokli nav iespējams, cilvēkiem ir jākārtoti papīri, dokumenti. Tad vēl ir papildus stress, kad tev no labiekārtota dzīvokļa ir jāpāriet uz pastāvīgu dzīvi, un malkas apkure viņiem nav saprotama. Iespēja būtu veidot tā saucamās „pusceļa mājas”, kur viņiem dotu laiku pusgadu saprast savu stāvokli - kur viņš ir nokļuvis, kas tagad notiek [...]” (NVO pārstāve).

Kā labs piemērs tika minēts dienas centrs, kur pašvaldības darbinieki kādam ārzemniekam jau sniedza atbalstu. Šis atbalsts ir īpaši aktuāls laika posmā, kad NVO nav projektu palīdzības sniegšanai bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu:

„Ir tādas iespējas kā dienas centrs, kur cilvēki, kas nav nodarbināti, brīvajā laikā varētu iet un nodarboties. Esam mudinājuši sociālos dienestu piedāvāt šo pakalpojumu, jo mums projekti beidzas, un viņi paliek bez jebkā. Ir bijis tā, ka cilvēki ir gājuši uz šiem dienas centriem, bet valodas dēļ pārtraukuši, jo valodas dēļ ar viņiem nav iespējams kontaktēties. [...] Bet tāda iespēja sociālajiem dienestiem ir. Dienas centrs ir dienas nodarbinātība, piemēram, pārlošana, sarunvaloda, citiem vārdiem sakot, tā ir brīvā laika aizpildīšana. Veciem cilvēkiem patīk tur aiziet pakomunicēt. Viņi varētu paņemt savā kompānijā šādu ārvalstnieku” (NVO pārstāve).

Cita respondente atkārtoti uzsvēra, ka vajadzētu noteikt likumā, lai alternatīvo statusu ieguvušajām personām būtu pieejams tāds pat sociālās palīdzības apjoms kā Latvijas pamatiedzīvotājiem, kā arī veicināt pašvaldību darbinieku izpratni un prasmes darbā ar šo grupu, kā arī jāizdod informatīvie bukleti par iespējām saņemt sociālo palīdzību:

„Pamats ir izmaiņas normatīvajā regulējumā – pielīdzinot personas ar alternatīvo statusu citām iedzīvotāju grupām, lai viņām būtu pieejams tāds pats sociālās palīdzības apjoms kā pamatiedzīvotājiem, nesašaurinot to. Tad ir izpratnes veicināšana pašvaldībās, ir nepieciešamas apmācības šiem darbiniekiem, kas strādā ar šo grupu, ir nepieciešams apkopot un izdot koncentrētas informācijas bukletus un brošūras par iespējam saņemt [sociālo] palīdzību” (NVO pārstāve).

Pašvaldību pārstāvju viedokļi

Arī pašvaldības ir norādījušas uz nepieciešamību valstij izstrādāt politiku un pilnveidot normatīvos aktus, kas skar šo konkrēto mērķa grupu. Ropažu novada pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka ir svarīgi, lai būtu izstrādāti normatīvie akti, kas nosaka alternatīvo statusu ieguvušo personu tiesības uz mācību pabalstu, kā arī palīdzību ilgstošās aprūpes vai dzīvesvietas nodrošināšanā personām, kuras ir sasniegušas pilngadību, taču joprojām turpina mācīties vispārizglītojošajā skolā:

„ Tad, kad rakstam Labklājības ministrijai [...], mums tiek piesaukti daži citi likumi, piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likums [...]; visas saistošās normas ir izkaisītas pa vairākiem likumiem, un konkrēti nav noteikts, kas tad īsti pienākas šiem cilvēkiem un mēs skatāmies visus šos likumus. Pašvaldība nav apmierināta, ka nav līdz galam izstrādāti tie likumi” (Ropažu novada pašvaldības sociālā dienesta pārstāve).

„Attiecībā uz alternatīvo statusu ieguvušajām personām ir vajadzīgi speciālie normatīvie akti. Ar Patvēruma likumu viņu statusa [regulējumam] jāizbeidzas, bet cita likuma nav, lai varētu turpināt maksāt. Mēs jau nevaram gaidīt, kad tiks izveidotas darba grupas, mums palīdzība cilvēkam jādod jau šodien. Valsts palīdzība šai grupai netiek dota. Labklājības ministrijai palīdzība tiek prasīta, bet tiek atteikts” (Ropažu novada pašvaldības bāriņtiesas pārstāve).

Rīgas pašvaldības pārstāvji uzsvēra, ka valstij jāuzņemas atbildība par šiem cilvēkiem tāpēc, ka valsts piešķir viņiem starptautisko aizsardzību:

„Man liekas, tādēļ ir svarīgi saprast, ka tā problēma tomēr ir risināma nacionālā līmenī - tas nozīmē gan šo personu juridiskais statuss, gan nodrošinājums, gan atbildīgā iestāde, gan finansējums, lai mēs garantētu pilnīgi visiem šo statusu ieguvušajiem vienādas tiesības uz sociālo nodrošinājumu, jo pašvaldībās mums ir tikai vienādas tiesības uz minimumu, bet šiem visiem pēc kārtas ir vajadzīgs vairāk nekā minimums – jo viņiem ir vajadzīgi sociālie pakalpojumi, krīzes centri, īpašās pieejas, dažāda veida valodas utt. [...]. Ir nepieciešama nacionāla mēroga pieeja šī jautājuma kopējā risināšanā” (Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis).

Intervētie pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka viens risinājums būtu - kādai ministrijai piešķirt finansējumu, un tā deleģē nevalstiskajām organizācijām nodrošināt šīm personām sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus, ievērojot individuālo pieeju:

„Vienīgais ceļš ir risināt to administratīvā līmenī – uzdot to izdarīt kādam, bet, kad uzdod kādam, nedrīkst izdarīt to pašu kļūdu kā ar GMI un pārējo – pieņemt likumu, ka tā vajag. Mēs jau varam to sociālās palīdzības likumu izmainīt, bet kā Jums liekas, vai viņš tiks pildīts? Rīga arī pateiks – naudas ir tik, cik ir! Šī problēma prasa individuālu pieeju. Katra individuāla pieeja ir dārga.” (Rīgas pašvaldības Sociālās pārvaldes pārstāvis).

2.4. Secinājumi

Pētījums liecina par izteiktu nestabilitāti un nedrošību alternatīvo statusu ieguvušo personu ienākumu, mājokļa un nodarbinātības jomā. Šādu situāciju raksturo ļoti zemi un nestabili ienākumi, kuri veidojas no valsts pabalsta un atkarībā no situācijas - no NVO sniegtās palīdzības, no nelegālajiem gadījuma darbiem vai ļoti maza atalgojuma no pastāvīgā darba, kā arī no radnieku vai draugu neregulāri sniegtās palīdzības. Gan intervētās personas, kam piešķirts alternatīvais statuss, gan NVO pārstāvji uzsvēra, ka zemie ienākumi un nespēja nodrošināt pamatvajadzības ir bijusi nopietna problēma valsts pabalsta saņemšanas laikā un jo īpaši pēc tā izmaksas pārtraukšanas.

Īpaši tika izcelta dzīvesvietas nodrošināšanas problēma, jo ne valsts pabalsts, ne ienākumi no citiem avotiem, pēc valsts pabalsta izmaksas pārtraukšanas, nav pietiekami, lai varētu apmaksāt dzīvokļa īri un komunālos pakalpojumus. Šajā jomā dažiem respondentiem NVO un radnieku īslaicīgi sniegtā palīdzība ir bijusi vienīgā iespēja izdzīvot. Atšķirīgi bija Ropažu novada pašvaldības un Rīgas pašvaldības viedokļi attiecībā uz to, vai pašvaldībai būtu jānodrošina mājoklis alternatīvo statusu ieguvušajām personām. Ropažu novada pašvaldība kopumā uzskatīja, ka pašvaldībai būtu īpašos gadījumos (piemēram, daudzbērnu ģimenei vai personai nepilngadīgo ilgstošās aprūpes iestādē) jāpalīdz apmaksāt dzīvokli vai uzturēšanās vietu. Savukārt Rīgas pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka dzīvokļa nodrošināšana personām, kam ir piešķirta starptautiskā aizsardzība, tāpat kā cita sociālā palīdzība un sociālie pakalpojumi, ir valsts, nevis pašvaldības uzdevums.

Gandrīz visas intervētās personas, tostarp NVO un pašvaldību pārstāvji minēja valsts valodas zināšanu trūkumu kā galveno šķērsli piekļuvei darba tirgum. Valodas barjera apgrūtina saziņu ar Nodarbinātības valsts aģentūru, kā arī neļauj darba devējiem pieņemt darbā darbiniekus, kuru valsts valodas prasme neatbilst Valsts valodas likuma prasībām. Īpaši grūti atrast darbu esot tiem, kam nav arī krievu valodas zināšanas.

Tāpat personas ar alternatīvo statusu kā šķērsli darba attiecību uzsākšanai minēja arī iespējamo diskrimināciju darba tirgū pēc etniskās/nacionālās piederības, kā arī iespēju trūkumu piekļūt darba tirgum citās ES dalībvalstīs, jo šajās valstīs ir ierobežojumi personām ar termiņuzturēšanās atļauju tikt nodarbinātām to teritorijā.

Savukārt pašvaldības ir ierobežotas iespējā palīdzēt šīs kategorijas personām nodarbinātības jomā, un bez valsts valodas zināšanām nav praktiski nekādas iespējas nodrošināt viņiem pastāvīgu darbu. Kaut arī Rīgas pašvaldības pārstāvji pieļāva, ka varētu piedāvāt latviešu valodas apmācības kursu, tomēr viņi uzsvēra, ka pašvaldība nav gatava strādāt ar šo mērķa grupu - bēgļiem un alternatīvo statusu saņēmušajām

personām, jo šī personu grupa prasa individuālu pieeju un īpaši sagatavotus sociālā darba speciālistus. Citu aktuālo problēmu uzskaitījumā respondenti, tostarp arī NVO pārstāvji, minēja diplomu neatzīšanas problēmu, kā arī nepiemērotas latviešu valodas apguves iespējas.

Praktiski visi intervētie, kam piešķirts alternatīvais statuss, teica, ka nebija pietiekoši informēti par valsts pabalsta saņemšanas kārtību un ilgumu; daži informāciju un palīdzību ieguva no citiem cilvēkiem, NVO vai PMIC “Mucenieki” darbiniekiem. Tāpat aptaujātie nebija informēti par sociālās palīdzības saņemšanas iespējām, kau gan daži ieguva šo informāciju no NVO, NVA vai PMIC “Mucenieki”. Daži respondenti nezināja, kur griezties, ja ir nepieciešama medicīniskā palīdzība. Kopumā gan pašas personas ar alternatīvo statusu, gan NVO pārstāvji uzsvēra, ka šīs personas nevar patstāvīgi nokārtot ar sociālo palīdzību saistītos jautājumus pašvaldībā bez citu cilvēku vai NVO palīdzības valodas barjeras, neorientēšanās vidē un savu tiesību nepārzināšanas dēļ. Nav pieejami arī informatīvie bukleti par iespējām saņemt sociālo palīdzību, kamēr saziņa ar pašvaldību ir ievērojami apgrūtināta valodas barjeras dēļ. Ropažu novada pašvaldības pārstāvji norādīja, ka ir bijušas problēmas atrast vajadzīgos tulkus, kaut arī būtu problemātiski viņus noalgot; viņi norādīja, ka ir meklējuši tulkus, un uzskatīja, ka būtu nepieciešama lielāka tulkus pieejamība, piemēram, PMIC “Mucenieki”. Savukārt Rīgas pašvaldības pārstāvji uzskatīja, ka pašvaldībai nav jānodrošina tulkojums šīm personām, bet valstij ir pienākums uzņemties speciālo darbu ar šo personu kategoriju.

Pēc valsts pabalsta saņemšanas pārtraukšanas alternatīvo statusu ieguvušās personas parasti ir vērsušās pašvaldībā, kur lūgušas dažādu palīdzību, taču, pēc NVO atziņām, visbiežāk – palīdzību dzīvokļa izmaksu segšanā. Kaut arī tikai viens intervējamais ar alternatīvo statusu atzina, ka saņēma pāris mēnešus GMI pabalstu, NVO un pašvaldību pārstāvji teica, ka šīs kategorijas personas bieži vien saņem šādu pabalstu. Tāpat pašvaldība ir sniegusi palīdzību pārtikas paku veidā, bet Ropažu novada pašvaldība ir apmaksājusi personas, kura ir kļuvusi pilngadīga, taču turpina mācīties skolā, uzturēšanos nepilngadīgo aprūpes iestādē, kā arī ir maksājusi mācību pabalstu

un piešķirusi vienreizējo pabalstu noteiktos gadījumos; pašvaldība arī būtu gatava piedāvāt dzīvokli atsevišķos gadījumos. Vairāki aptaujātie ar alternatīvo statusu un NVO pārstāvji minēja arī citas alternatīvo statusu ieguvušo personu vajadzības un lūgumus, tostarp pēc medicīniskās palīdzības un zālēm, pēc palīdzības bērnu vajadzību nodrošināšanai un sociālās rehabilitācijas. Taču šādu palīdzību atsevišķos gadījumos šīm personām bija iespējams saņemt tikai ar biedrības “Patvērums “Drošā māja”” palīdzību. Vairāku personu vajadzības nav bijušas apmierinātas, kamēr personām nav skaidrs, kur var saņemt nepieciešamu palīdzību un atrast nepieciešamos līdzekļus.

Kopumā palīdzību dzīvokļa nodrošināšanā personas ar alternatīvo statusu uzskatīja par vissvarīgāko atbalstu, ko valstij vajadzētu nodrošināt. Daži ieteica valsts pabalsta izmaksas perioda pagarināšanu, palīdzību darba atrašanā, latviešu valodas apguvē, materiālās palīdzības sniegšanā, kā arī pastāvīgas uzturēšanās atļaujas piešķiršanu personām ar alternatīvo statusu. NVO pārstāvji ļoti kritiski vērtēja minētās personu kategorijas sociālo situāciju un sociālās palīdzības pietiekamību. NVO pārstāvju vidū bija pārliecība, ka valstij būtu nepieciešams uzlikt atbildību konkrētai ministrijai par bēgļu un personu ar alternatīvo statusu integrāciju, lai izveidotu sistēmu cilvēku sagatavošanai darba tirgum. Tāpat izskanēja viedoklis, ka vajadzētu noteikt likumā, lai alternatīvo statusu ieguvušajām personām būtu pieejams tāds pat sociālās palīdzības apjoms kā Latvijas pamatiedzīvotājiem. Tika arī uzskatīts, ka nepieciešams veicināt lielāku pašvaldību izpratni un pretī nākšanu un informācijas pieejamību par sociālo palīdzību. Pašvaldības arī uzsvēra vajadzību pēc likumdošanas un politikas maiņas. Rīgas dome piedāvāja kā risinājumu valsts finansējuma piešķiršanu kādai ministrijai un funkciju deleģēšanu NVO starptautisko aizsardzību ieguvušo personu integrācijas un sociālās palīdzības nodrošināšanā, ievērojot individuālo pieeju. Savukārt Ropažu novada pašvaldība ieteica normatīvo aktu precizēšanu attiecībā uz valsts un pašvaldību funkcijām noteiktas palīdzības veidu sniegšanā personām, kam ir piešķirts alternatīvais statuss (jo īpaši attiecībā uz personām, kuras ir sasniegušas pilngadību, taču turpina mācības skolā, dzīvesvietas un mācību apmaksu).

Pielikums 1 Kvalitatīvā pētījuma metodoloģijas apraksts

Intervijas ar alternatīvo statusu ieguvušajām personām

Kopumā pētījumā piedalījās 10 personas, kurām ir piešķirts alternatīvais statuss. Notika viena fokusa grupas diskusija, kurā piedalījās sešas personas ar tulku palīdzību.²⁶ Ņemot vērā to, ka pārējo fokusa grupu organizēšanai bija vairāki šķēršļi (grūtības pieaicināt vairāku vienā valodā runājošo dalībnieku skaitu, vairāku šo personu prombūtne no Latvijas), kā arī faktu, ka uz vienu sarīkoto fokusa grupas diskusiju ieradās tikai viens dalībnieks, tika veiktas četras individuālas daļēji strukturētās padziļinātās intervijas (trīs no tām bija ar tulku palīdzību). Kopumā pētījumā piedalījās pārstāvji no četrām izcelsmes valstīm Āzijas reģionā.

Fokusa grupas diskusija un viena intervija notika Tiesībsarga biroja telpās, bet trīs intervijas notika Latvijas Cilvēktiesību centra (turpmāk tekstā – LCC) telpās. Pētījuma dalībnieki tika identificēti un pieaicināti piedalīties pētījumā caur esošajiem LCC kontaktiem (bijušajiem klientiem) un atsevišķos gadījumos – Tiesībsarga biroja klientiem. Intervijas tika veiktas, ievērojot socioloģisko pētījumu veikšanas ētikas principus, ieskaitot pētījuma dalībnieku informēšanu par pētījuma mērķiem un to rezultātu izmantošanu, informācijas konfidencialitāti un citus.²⁷ Intervijas tika veiktas laika posmā no 2012. gada 29.novembra līdz 12.decembrim.

1.tabula. Intervējamo personu raksturojums

Kopā	Cik reizes tika pagarināts alternatīvais statuss				Vecums		Dzimums	
	0	1	2	3	18-25	26-45	Vīr.	Siev.
10	2	3	4	1	1	9	8	2

²⁶ Konfidencialitātes apvērsumu dēļ šajā ziņojumā netiek minēta informācija par mērķa grupas izcelsmes valsti un interviju valodu, ņemot vērā nelielo šo cilvēku skaitu Latvijā un iespēju viņus viegli identificēt.

²⁷ Sk. Latvijas Sociologu asociācijas (LSA) profesionālās darbības kodekss sociālo un tirgus pētījumu veikšanai (2008.gads)

Pētījuma dalībnieku atsaucību var raksturot kā labu, un visas intervijas tika veiktas konfidencialitātes atmosfērā. Tomēr jāatzīmē, ka vairāki intervējamie ļoti emocionāli uztvēra diskusijā un intervijās skartās tēmas, stāstot par savām sociālajām problēmām. Vairāki respondenti vēlējās zināt par konkrētu ieguvu no pētījuma, un pauda neticību, ka viņu situācija uzlabosies, jo, viņuprāt, arī no līdzšinējiem pētījumiem viņiem nebija ieguvumi. Tomēr dažkārt respondenti izteicās, ka tikai šajā pētījumā par viņu viedokli kāds ir izrādījis interesi, un atzinīgi novērtēja pētījuma veikšanu kā tādu.

Fokusa grupas diskusijas laikā pilnīgas informācijas ieguvu apgrūtināja tulkošanas process, kad dalībnieki, atbildot uz jautājumiem, aktīvi apsprieda savā starpā jautājumus, kamēr tulks bieži vien apkopoja dalībnieku izrunāto. Līdz ar to, diskusijas moderatoram ne vienmēr bija pilnībā skaidrs, kas, ko konkrēti teica. Tomēr diskusijas atšifrējumā tika atspoguļoti visi galvenie izsaknējošie viedokļi un atzinumi. Jāatzīmē, ka persiešu un arābu valodas tulku skaits ir ļoti ierobežots, un pētījumā tika pieaicināti tulki, kam jau ir bijusi pieredze nodrošināt tulkošanu valsts iestādēm saziņai ar patvēruma meklētājiem un citiem nolūkiem.

Tāpat dažas diskusijas dalībnieku atbildes neradīja pārlicību par viņu atklātību vai arī par tulkošanas kvalitāti: ne vienmēr viņu sniegtās ziņas par konkrētu veidu sociālās palīdzības nesāņemšanu vēlāk sakrita ar citu personu (NVO un pašvaldību pārstāvju) intervijās minēto informāciju. Iespējams, ka citu dalībnieku klātbūtne ietekmēja to, ka dažas personas nevēlējās stāstīt par saņemto sociālo palīdzību, vai arī nepilnīgi saprata jautājumu, ko viņiem uzdeva tulks.

Intervijas ar intervējamo personu piekrišanu tika ierakstītas diktofonā. Diktoфона ieraksti tika atšifrēti un izmantoti turpmākā rezultātu analīzē.

Intervijas ar pašvaldību un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem

Notika arī grupveida intervija ar četriem Ropažu novada pašvaldības pārstāvjiem (no bāriņtiesas un sociālā dienesta) un grupveida intervija ar trim Rīgas domes

pārstāvjiem (divi Sociālās pārvaldes pārstāvji un Sociāla dienesta pārstāvis). Grupveida intervijas notika Ropažu novada pašvaldības un Rīgas domes telpās. Grupveida intervijas individuālo interviju veidā notika tāpēc, ka pašvaldību pārstāvji izteica vēlēšanos sniegt interviju vienas tikšanās ietvaros, ņemot vērā laika resursu ekonomiju un lietderību pēc iespējas objektīvāk atspoguļot dažādu iesaistīto pušu viedokļus. Līdz ar to grupveida intervijas atļāva iesaistīt pētījumā pašvaldību pārstāvjus ar dažādām funkcijām sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sniegšanā mērķgrupas pārstāvjiem (sociālā dienesta vadītājus, sociālos darbiniekus u.c.).

Tāpat tika veiktas daļēji strukturētas padziļinātas intervijas ar divu NVO - „Patvērums „Drošā māja”” un LCC pārstāvjiem.

Lai nodrošinātu augstu datu ticamību, intervijas ar pašvaldību iestāžu un NVO pārstāvjiem notika ievērojot konfidencialitātes principu, neminot gala ziņojumā intervējamo personu vārdus un uzvārdus.

Pētījuma rezultātu analīze

Visas intervijas tika transkribētas un analizētas ar socioloģiskām metodēm. Tika izmantota analītiska kodēšana, atvasinot kategorijas gan no izpētes jautājumiem, gan transkribētajām intervijām, kā arī atvērtā kodēšana sākuma posmā.²⁸ Analīze un rezultātu atspoguļojums tika organizēts izmantojot kategorizēšanu pēc tēmu un jautājumu principa, apvienojot informāciju no intervijām, novērojumiem, piezīmēm un nezaudējot atbilžu skaidrību.²⁹

²⁸ L.Cohen, M.Lawrence, M.Keith. *Research Methods in Education*. 7th Edition. NY: Routledge, 2011, 561.lpp.

²⁹ Turpat, 552.lpp.

Bibliogrāfija

ANO Augstā komisāra bēgļu lietās (UNHCR) statistikas 2011.gada pārskats: <http://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html>.

L.Cohen, M.Lawrence, M.Keith. *Research Methods in Education*. 7th Edition. NY: Routledge, 2011.

T.Lāce. Sociālā atstumtība Latvijā. Situācijas raksturojums un politikas analīze. /Rīga, Zinātne, 2012.

A.Lulle, I. Brands-Kehre, L.Geidāne and L.Ose, Rekomendācijas bēgļu integrācijai, Rīga, IOM Rīga birojs, 2008

Latvijas Cilvēktiesību centrs. Pētījums par patvēruma meklētāju, bēgļu un personu, kurām piešķirts alternatīvais statuss, piekļuvi izglītībai Latvijā, 2011, http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/29/01/2012/Gala_zinojums_ped.pdf

Latvijas Sociologu asociācijas (LSA) profesionālās darbības kodekss sociālo un tirgus pētījumu veikšanai (2008.gads).

Pilsonības un migrācijas pārvaldes sniegtā informācija (19.12.2012, precizēta 03.01.2013).

Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes sniegtie statistikas dati, <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/patveruma.html>.

Rokasgrāmata "Bēgļa statusa noteikšanas procedūra un kritēriji", UNHCR, Ženēva, 1992.

Starptautiskie un nacionālie normatīvie akti un politikas dokumenti

1951.gada 28.jūlija Konvencija par bēgļa statusu un tās 1967.gada 31.janvāra Protokols par bēgļa statusu, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=210690&from=off>

Līgums par Eiropas Savienības darbību, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:lv:PDF>

15.02.1922. likums "Latvijas Republikas Satversme" („LV”, 43, 01.07.1993) [stājas spēkā 07.11.1922.] ar visiem aktuāliem grozījumiem

Padomes 2004.gada 29.aprīļa direktīva 2004/83/EK par obligātajiem standartiem, lai kvalificētu trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kā bēgļus vai kā personas,

kam citādi nepieciešama starptautiska aizsardzība, šādu personu statusu un piešķirtās aizsardzības saturu// OV L 304, 30.09.2004, 0012-0023 lpp.

Padomes 2005.gada 1.decembra direktīva 2005/85/EK par minimāliem standartiem attiecībā uz dalībvalstu procedūrām, ar kurām piešķir un atņem bēgļa statusu// OV L 326, 13.12.2005, 13.lpp

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/95/ES par standartiem, lai trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kvalificētu kā starptautiskās aizsardzības saņēmējus, par bēgļu vai personu, kas tiesīgas saņemt alternatīvo aizsardzību, vienotu statusu, un par piešķirtās aizsardzības saturu//OV L 337 , 20.12.2011, 0009 – 0026 lpp.

31.10.2002 likums “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums”//“LV”, 168 (2743), 19.11.2002, Ziņotājs, 23.12.2002, stājās spēkā 01.01.2003.

15.06.2009 likums “Patvēruma likums”//“LV”, 100 (4086), 30.06.2009, Ziņotājs, 15, 13.08.2009, stājās spēkā 14.07.2009.

Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1580 "Noteikumi par kārtību, kādā no valsts budžeta līdzekļiem sedz pašvaldības izdevumus, izmitinot bērnu aprūpes iestādē nepilngadīgu personu bez pavadības, un šo izdevumu apmēru”//“LV”, 204 (4190), 29.12.2009, stājas spēkā 01.01.2010.

Ministru kabineta 2010.gada 12.janvāra noteikumi Nr.23 “Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss”//“LV”, 8 (4200), 15.01.2010, stājas spēkā 16.02.2010.

Ministru kabineta noteikumu projekta „Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss” anotācija

European Union: Council of the European Union, Presidency Conclusions, Tampere European Council, 15-16 October 1999, 16 October 1999, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ef2d2264.html> [accessed 8 January 2013]

European Pact on Immigration and Asylum of 24 September 2008 (http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0038_en.htm)

The Stockholm Programme — An open and secure Europe serving and protecting citizens, 2010/C 115/01.